

“Lived Experience” in the Management of Archaeology in Iran with a Phenomenological Perspective on “Administrative Documents” of the Cultural Heritage Institution

Case Study: Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi (1905-1981)

Farshid Mosadeghi Amini¹

Abstract

Examining administrative writings through a phenomenological lens, considering a thematic framework, authorial stance, and intended audience, provides a primary or supplementary resource for comprehending historical periods, key figures, significant events, and the evolutionary trajectory of academic and research institutions. Over time, as these documents become artifacts, they offer invaluable insights into case studies, analysis, and assessments, enriching our understanding of various themes and subjects and broadening the scope of outcomes. Additionally, analyzing administrative correspondences reveals a diversity of writing styles, genres, and themes, discernible through the frequency of names, variation in content, complexity of relationships, and identification of intertextual connections. Consequently, this approach yields novel findings and examples which could not be documented by any reason previously. Furthermore, the inclusion of visual documents alongside textual records enhances the depth and complexity of contemporary discourse, facilitating nuanced discussions and refined interpretations. This study employs a phenomenological approach to explore the professional journey of Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi (1905-1981), a pioneering figure of Iranian archaeology and its management. By interpreting administrative documents and existing written sources, it adopts a "lived experience" perspective, offering insights distinct from previous narratives and laying the groundwork for future research endeavors.

Keywords: Administrative Documents of Cultural Heritage; Archaeological Management of Iran; Phenomenology; Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi; Lived Experience.

¹ Assistant Professor, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran. fmosadeghi@richt.ir

Article info: Received: 4 January 2024 | Accepted: 7 March 2024 | Published: 1 April 2024

Citation: Rostami, Tayebeh & Ghasemian, Salman. (2024). “Lived Experience” in the Management of Archaeology in Iran with a Phenomenological Perspective on “Administrative Documents” of the Cultural Heritage Institution, Case Study: Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi (1905-1981), *Ancient Iranian Studies*, Vol. 3 (9): 91-130.

<https://doi.org/10.22034/AIS.2024.448037.1091>

Introduction

Written documents are a diverse collection of correspondences that, based on their text and content, provide information about actions and actors, events and consequences, and, in general, perspectives from the courses of “management and expertise”, “targeting and policy-making”, “approach and strategy” and “organization and executive”. Within the scope of this discourse, notable instances of pivotal and unprecedented administrative documentation within the annals of Iranian archaeology are delineated, with particular emphasis on pivotal facets of the career trajectory of Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi Kashani.

A concise examination of the management eras and organizational shifts within Iranian archaeology reveals the profound influence of political regimes, governance epochs, systemic frameworks, ideological paradigms, adaptation strategies, formal mechanisms, and customary practices on the evolution, reform, revision, innovation, and overall the structural framework and content system of Iranian archaeology.

What distinguishes Mostafavi from his colleagues, managers, and archaeologists of his time is not merely his leadership role, rather his significant and enduring impact stemming from his archaeological discoveries, as reflected in his administrative and managerial correspondences, as well as his innovative publications. Consequently, there is a pressing need for novel approaches to administrative documents within Iranian archaeology. The reasons for this imperative can be outlined as follows:

1. The process of transformation and even the occurrence of a communication gap between managerial generations;
2. Continuous or discrete systemic changes in administrative and organiza-

tional structures;

3. Forgetting scientific traditions and previous research models;
4. Authenticity and formality of administrative documents and their historical validity in case studies, comparative studies, and evolutionary revisions of institutions and cultural structures.

Hence, adopting a phenomenological approach to examine the creation and substance of “administrative documents” through the lens of “lived experience” proves to be a potent strategy for comprehending Iran's management epochs. This approach also serves as a contributing factor to ensuring continuity and fostering qualitative development in contemporary times.

This research tries to respond to the following questions:

1. What signs, contexts, and implications do the administrative documents of Iran's cultural heritage have for historiography and biography of Iranian archaeology?
2. Can Iran's Archaeological Administrative Documents be based on new data processing, explaining new information, or developing knowledge?
3. What are the innovations of Iranian archaeological documents?
4. What new information do the selected samples of Iranian archaeology administrative documents in this article show?

Methodology

Research into administrative correspondences often reveals nuanced attitudes and methodologies, such as descriptive reading, explanatory elucidation, and deductive interpretation, driven by factors like historical context, authorial clarity, and audience comprehension. To effectively conduct such research, initial steps include topic

selection and subsequent stages involving content focus, information identification, relationship delineation, event reconstruction, developmental timeline compilation, and reference to ancillary documents. A phenomenological analysis of documents, source comparison, data synthesis, and inferential conclusions form the analytical-explanatory framework of such inquiries. Employing phenomenology, specifically through the lenses of work scrutiny, structural examination, and content analysis, facilitates the understanding of lived experiences. The objective is to present a detailed portrayal of influential decisions, practices, and theoretical and practical insights shaping the foundational principles of Iranian archaeology, exemplified by the provided case. Furthermore, through a comparative analysis, readers can discern causes, deficiencies, periodic regressions, as well as motivations, traces, and sporadic advancements, fostering a comprehensive understanding of the subject matter.

Discussions

Analyzing administrative documents through intertextual and meta-textual lenses delves into the intricacies of individual and societal experiences, tracing the evolution of cultural and historical phenomena, and establishing connections between events and their broader context. The inherent credibility derived from the formal nature of correspondence underscores the significance of these documents and justifies their utilization in the historical research. Endowed with legal validity by the institutions generating them, administrative documents offer insights into the motives and causal relationships between authors and recipients, thus providing a solid

foundation for describing, elucidating, and interpreting events based on their content and scope.

This article explores the potential for scholarly utilization and citation of seemingly mundane administrative texts, such as letters, reports, notices, and acknowledgments, to innovate in topic design and data analysis. These documents, often officially and legally recognized, serve as valuable resources for understanding the background, progression, and impacts of events and developments, actions and methodologies, and the involvement of relevant stakeholders. Incorporating these documents into analyses and interpretations not only contextualizes the subject matter and broadens research themes but also ensures research originality. Furthermore, their inclusion enhances the scope and depth of investigations and strengthens conceptual frameworks through comparative studies and interactions between theory and empirical evidence.

From this perspective, administrative records of prominent figures in Iranian archaeology and their professional accomplishments can be compiled from archival collections, complementing sporadically published works and oral histories. These documents, whether preceding or concurrent with investigations, shed light on realities that may remain unseen, unheard, or overlooked, offering valuable insights into historical events and individuals' contributions to the field.

This article presents a series of documents highlighting significant milestones in the professional life of Mostafavi, a key figure in Iranian archaeology. The first document recounts Mostafavi's role as an inspector in the restoration project of Takht-e

Jamshid (Persepolis) under Ernst Herzfeld's supervision from 1932 to 1934, leading to the discovery of Achaemenid gold and silver tablets—an accomplishment attributed to the foresight of Ali Asghar Hekmat, then Iran's Minister of Education. The second document records Hikmat's directive for Mostafavi to resume his duties after completing military service, signifying Mostafavi's esteem within the nation's cultural hierarchy. Subsequent documents include the announcement of Mostafavi's receipt of a scientific medal in recognition of his contributions in 1933 and his place in the Supreme Council of Culture. The fifth and sixth documents indicate the existence of dual management in Iranian archaeology based on the change of Mostafavi's job position from "Head of the General Department of Archaeology" to "Director of Archaeological Affairs and Museums of Counties" in the Ministry of Culture in 1956. Lastly, the seventh document is about awarding Mostafavi a doctorate in archaeology in 1976 (four years before his death). These documents not only offer valuable insights into Mostafavi's professional trajectory but also provide untold information about the structure and evolution of archaeological administrative institutions in Iran. Moreover, they present potentially novel or supplementary data for the past and future research endeavors.

Conclusion

The administrative records, within Iranian archaeology, transcend conventional letters or correspondences, serving as pivotal resources that shape research agendas and inspire novel historiographical approaches. Several factors play significant roles in this regard:

Attitudes towards Documents: Researchers' perceptions and approaches to-

ward these administrative records greatly influence the trajectory of their research endeavors, impacting the depth and breadth of historical analysis undertaken.

Selection of Topics: The diverse components contained within these documents provide a rich array of topics for exploration, guiding scholars toward areas of inquiry that contribute to the advancement of scholarship in that field.

Methods of Content Evaluation and Classification: Methodologies employed for evaluating and organizing content information within administrative documents dictate the rigor and coherence of research outcomes, facilitating systematic examination and categorization.

Comparative and Intertextual Analysis: Comparative and intertextual analysis techniques allow for the contextualization and interpretation of data across multiple documents, enabling scholars to discern patterns, connections, and thematic developments, thereby enriching historical understanding.

The corpus of documents pertaining to Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi offers compelling insights into his esteemed personality, characterized by wisdom and foresight. These attributes are deeply rooted in his innate abilities, legal education, proficiency in French language, and prior administrative and teaching experiences, underscoring Mostafavi's professional and scholarly acumen.

Collectively, these factors underscore the multifaceted significance of administrative documents within Iranian archaeology, serving as catalysts for innovative historiographical inquiries and contributing to nuanced interpretations of historical narratives.

«تجربه زیسته» در مدیریت باستان‌شناسی ایران با دیدگاه پدیدارشناسانه بر «اسناد اداری» میراث فرهنگی کشور بررسی موردی: سید محمدتقی مصطفوی

فرشید مصدقی امینی¹

چکیده

محتوای نوشتارهای اداری را از دیدگاه پدیدارشناختی و طبق مفاد ناظر بر موضوع طرح‌شده و بنا به جایگاه نویسنده و موضع مخاطب و از لحاظ هدف و تأثیر متن نگاشته‌شده می‌توان در موارد متناسب مرجع مستقیم یا سند مکمل برای شناخت دوره‌ها، کنشگران، رویدادها یا روند تحولی دستگاه‌ها یا نهادهای آموزشی و پژوهشی قرار داد. گذشت زمان و تاریخی شدن آنچه، آنکس، آن پدیده یا زمینه‌ای که امروزه دست‌مایه یا مسئله‌ای برای بازنگری، تحلیل و ارزیابی‌های موردی شده به استناد اسناد اداری مجال بسط دقیق‌تر مضمون، توضیح مستندتر موضوع، تفسیر جامع‌تر داده و توسعه دامنه نتیجه را می‌یابد. از طرفی، بررسی متن‌شناختی مکتوب‌های اداری از وجود گونه‌ها، رده‌ها و درون‌مایه‌های نگارشی گوناگونی حکایت دارد که بر مبنای تناوب و بسامد نام‌ها، تفاوت و چندگانگی کارها، تنوع نسبت‌ها و پیوندها و شناسایی روابط بینامتنی میان‌شان امکان‌پذیر و شرح آنها را به دست آورده و به نتایج یا مصداق‌هایی می‌رسیم که در منابع پیش‌تر موجود خبری از آنها نبوده یا کم و ناقص یا در حد رد و نشانه باقی مانده است. همچنین، وجود مدارک ترسیمی یا تصویری در خلال و به اقتضای برخی نوشته‌های اداری، گستره و غنای مفهومی جستارهای امروز را از نظر تفصیل و تنقیح گفتار یا نوشتار می‌افزاید. این مقاله برای اولین بار با نگاه پدیدارشناسانه بر زندگی حرفه‌ای سید محمدتقی مصطفوی — از پیشگامان و تأثیرگذاران تاریخ باستان‌شناسی ایران و اداره و راهبری آن — براساس بازیابی‌های تفسیری نمونه‌هایی از اسناد اداری مرتبط و منابع موجود به «تجربه زیسته» یا توضیح کنش‌ها، روش‌ها و برایندهایی می‌پردازد که بازسازی تأویل‌گرایانه نقش، جایگاه، تأثیر و دستاوردهای مدیریتی فرد مورد بحث را با داده‌هایی مستند و متفاوت با آنچه تاکنون درباره‌اش منتشر شده، در پی خواهد داشت تا بدینسان مدارک و تبیین‌های نو، تکمیل دانسته‌های پیشین و اصلاح برخی موارد مبهم را باعث شود و راهبردی برای بازشناسی‌های موردی بعدی نیز فراهم آید.

واژه‌های کلیدی: اسناد اداری میراث فرهنگی، مدیریت باستان‌شناسی ایران، پدیدارشناسی، سید محمدتقی مصطفوی، تجربه زیسته.

¹ استادیار پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران f.mosadeghi@richt.ir

مشخصات مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱/۱۲

استاد: مصدقی امینی، فرشید. (۱۴۰۳). «تجربه زیسته» در مدیریت باستان‌شناسی ایران با دیدگاه پدیدارشناسانه بر «اسناد اداری» میراث فرهنگی کشور، بررسی موردی: سید محمدتقی مصطفوی، پژوهشنامه ایران باستان، سال ۳، شماره ۹: ۹۱-۱۳۰.

مقدمه

و به‌طورکلی عرضه چشم‌اندازهایی از حوزه‌های «مدیریتی و کارشناسی»، «هدف‌گذاری و خط‌مشی‌گزینی»، «رویکردی و راهبردی» و «تشکیلاتی و اجرایی» دانست. توجه به «متن و درون‌مایه» اسناد اداری و بررسی تأویلی «مضمون‌ها و پیوندها»ی بینامتنی و فرامتنی آنها از موضوع‌های آشکار و نهان، نکته‌های صریح و ضمنی و دلالت‌های مفهومی و مصداقی و قیاسی و استنتاجی متنوعی پرده برمی‌دارد.

در این مقال به استناد آنچه به اختصار از تعریف، ارزش، اهمیت و کاربرد اسناد نوشتاری و به‌خصوص در گونه اداری و دیوانی بازگفتیم به معرفی، بازبینی، بررسی تطبیقی و پردازش مستند و تاریخ‌مند نمونه‌هایی از مدارک اداری مهم و بی‌سابقه در سیر تاریخ‌نویسی باستان‌شناسی ایران با تمرکز بر پاره‌هایی شاخص از حیات حرفه‌ای سید محمدتقی مصطفوی کاشانی می‌پردازیم.

نگاه و هدف این نوشتار نخست امکان‌سنجی بهره‌برداری‌های علمی و استنادی از متن‌های به‌ظاهر ساده و معمول اداری (نامه، گزارش، ابلاغ، تقدیر و گونه‌های مرتبط با آنها) در راستای طرح موضوع‌ها و داده‌پردازی‌های نوین است. اینکه، چنین اسنادی را در واقع می‌توان مدارک رسمی، قانونی و البته ارجاع‌پذیر در شناخت پیشینه، تاریخ و روند «رویدادها و تحولات»، «کنش‌ها و روش‌ها» و سیر حضور و تأثیر «فعالان و دست‌اندرکاران» تلقی کرد و در وهله بعد این‌همه را مستند تحلیل‌ها و تأویل‌هایی قرار داد که ضمن گشایش زمینه، بسط موضوع و تضمین اصالت تحقیق به‌گسترش افق دید پژوهشی می‌انجامد و دامنه و عمق راستی‌آزمایی‌ها و قوت برهم‌کنش‌های مصداقی - مفهومی را در بررسی‌های تطبیقی می‌افزاید.

«اسناد نوشتاری» مجموعه‌ای متنوع از برون‌دادهای فکری و آثار ذهنی به‌کتابت درآمده و نیت‌ها یا پیش‌زمینه‌های محرک، افق‌ها یا هدف‌های مقرر و تأثیرها، کارسازی‌ها یا روابط علت و معلولی برخاسته از انگیزه‌ها و نتایج را شامل می‌شود. «شکل و محتوا» و «مضمون و کاربرد» این اسناد ازجمله مؤلفه‌های کلی در تعیین قالب، گونه و عنوان‌بندی‌هایی چون خط، متن، دست‌خط، نوشته، کتیبه، گواه، سواد، صورت، سیاهه، فهرست، نسخه، برگه، ورقه، بنجاق، قباله، مناط، حکم و امضا بوده است. از طرفی، «بایگانی، گنجینه یا مرکز اسناد» در هر رده و اندازه‌ای و با هر وسعت و دامنه‌ای کانونی است از گونه‌های مجتمع یا منتخب اسناد نوشتاری کوتاه و بلند که بنابه «کیستی نویسنده و مخاطب»، «چیستی انگیزه و زمینه»، «چرایی موضوع و دلالت» و «چگونگی نگرش و بهره‌برداری» اهمیت علمی و ارزش پژوهشی می‌یابد.

به سخن دیگر، اسناد مکتوب و بایگانی‌های کوچک و بزرگ یا طبقه‌بندی‌های ساده یا پیچیده آنها در چارچوب نگهداشت شخصی و غیررسمی یا رده‌بندی‌های روشمندرسمی و حفظ نظام‌مندشان از زمینه‌های مهم تحقیق و مراکز عمده تفحص برای «بررسی و توضیح»، «اقتباس و روایت»، «معرفی و شرح» و «تحلیل و تأویل» هستند.

گونه‌ای از اسناد مکتوب تاریخی شامل نوشته‌های اداری و دیوانی است.^۱ این اسناد را — به‌ویژه در نمونه‌های معاصر یا متأخر — براساس متن و محتوا می‌توان متضمن مدارکی درباره کنش‌ها و کنشگران، گزارش رویدادها و پیامدها

^۱ در تقسیم‌بندی سنتی، اسناد تاریخی مشتمل است بر اسناد اداری و دیوانی (گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی) یا «دیوانیات»، نوشته‌های حاکمیتی (مکاتبه‌های سلطنتی، فرمان‌ها، معاهده‌های سیاسی) یا «سلطانیات» و مکتوب‌های خصوصی و خانوادگی یا «اخوانیات» (جهانگیری، ۱۳۵۰: ۱).

ریاست» گذشته از سیاه‌چاله‌های^۲ بی‌فروغ، ستارگانی^۳ درخشان نیز دارد. کنشگران بسیاری را که در جای‌جای چنین مدار بلند و طولیلی یا در شعاع‌ها یا پاره‌های متفاوت آن می‌توان سراغ گرفت از یک خاستگاه تحصیلی نبوده‌اند، رده یا رسته شغلی مشابهی نداشته‌اند، مسیر یا درگاه ورودی یکسانی را نپیموده‌اند، آبخشور فکری و دیدگاه کارشناختی مشترکی نداشته‌اند و با سلوک رفتاری و روش کاری واحدی شناخته نمی‌شوند و حتی در برخی موارد زادبوم و سرزمین مادری آنها هم ایران نبوده است.^۴

با این همه، رد و نشان دوره مدیریت راهبران یا جلوداران باستان‌شناسی ایران و دستاوردهای حرفه‌ای و دامنه تأثیرگذاری‌هایشان را جدا از برخی آثار منتشرشده پراکنده و تاریخ شفاهی می‌توان به‌طور روشن و مستند از مجموعه نامه‌ها، مکاتبه‌ها یا مکتوب‌های اداری و دیوانی، اساسنامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و سیر نظام‌مند مراسم‌هایی گرد آورد که با ظاهری کم‌اهمیت و پیش‌پاافتاده و کمتر در دسترس و دور از توجه در لابه‌لای پرونده‌ها و بایگانی‌های دستگاه‌های اداری و اجرایی یا جزو یادمان‌های خانوادگی نزد اشخاص حقیقی و حقوقی جای گرفته‌اند. چنین

تصویر ۱. عکس هویتی سید محمدتقی مصطفوی در پرونده پایان دوره تحصیل او در رشته حقوق «مدرسه عالی حقوق» مقارن سال ۱۳۰۷ خ. و ۲۳ سالگی او (از مجموعه شخصی / تفرشی، ۱۳۷۰: ۶۱).

Fig. 1. Seyyed Mohammad Taqi Mostafavi's photo at the age of 23 from his university graduation file in the field of law, "Higher School of Law", ca. 1928 (personal collection/ Tafreshi, 1991: 61).

مسئله و ضرورت

سپهر باستان‌شناسی ایران در مدار «هدایت و راهبری»، «اداره و تولی‌گری» یا «مدیریت و

سیاه‌چاله (blackhole) در اختریف یک جرم، جسم یا ناحیه‌ای در فضا-زمان با گرانش یا جاذبه‌ای بسیار نیرومند که هیچ چیز حتی ذرات و پرتوهای تابشی مانند نور را از میدان یا حوزه آن گریزی نیست. با توجه به چنین تبیین ساده و معناداری به نظر می‌رسد غالب کنشگران باستان‌شناسی ایران به‌ویژه در رده اداری و سازمانی مثال‌ها و مصداق‌هایی بارز برای اقتباس استعاره‌ای ما از اصطلاح یادشده در ذهن و خاطر و حتی پیش رو و در برابر چشم خویش داشته باشند.

هرچند واژه «ستاره» در اینجا اشاره و معنایی آشنا برای خواننده دارد، گزینش و کاربردش با تأکید بر مفهوم علمی آن نیز بوده است: گوی آسمانی درخشانی که انسجام خود را با نیروی گرانش خود حفظ می‌کند. این پدیده طبیعی صفت‌ها و نسبت‌هایی دقیق را برای اشاره به کنشگران خودساخته و تأثیرگذار انسانی بر محیط مادی و معنوی پیرامون‌شان دربر دارد.

در توالی زمانی و دوره‌بندی‌های درونی چنین چشم‌اندازی شاهد تدارک و راه‌اندازی نخستین موزه ملی ایران به دست مرتضی خان مرتضایی (مرتضی قلی‌خان) یا ممتازالملک (تولد ۱۲۴۸خ.) به سال ۱۲۹۵خ.، ریاست شاعر و ادیب معاصر ایرج میرزا (۱۲۵۲ - ۱۳۰۴) ملقب به جلال‌الملک و فخرالشعرا بر اداره عتیقات در سال ۱۲۹۷خ.، استخدام آندره گذار (۱۸۸۱ - ۱۹۶۵م.)، معمار فرانسوی، در ۲۸ آبان ۱۳۰۷خ. به سمت «مدیر عتیقات، موزه و کتابخانه»، مسئولیت پزشکی دکتر علی‌فرهمندی (علیم‌الملک) بر اداره کل باستان‌شناسی در سال ۱۳۱۳خ. و نیز تحصیل کردگانی در رشته‌های حقوق، فیزیک، تاریخ، ادبیات فارسی و انگلیسی و البته باستان‌شناسی تا تشکیل مرکز باستان‌شناسی ایران در سال ۱۳۴۹خ. و تحولات پس از انقلاب اسلامی تا پژوهشکده باستان‌شناسی امروز هستیم (افسر و موسوی، ۱۳۵۵: ۳۹-۴۶، ۷۳-۷۹، ۹۷-۹۸ و ۱۰۵؛ ملک‌شهمیرزادی، ۱۳۶۹: ۴۲۱-۴۲۵).

علاقه‌مند و وظیفه‌شناس خود و دعوت از برخی متخصصان غیرایرانی و نیز تقارن این فضا و محتوا با بعضی از رویدادهای مهم اکتشافی و کنش‌ها و واکنش‌های اداری - مدیریتی برخاسته از آنها و ثبت شده و نمایان در نامه‌نگاری‌های موجود مدارکی با ارزش و معتبر برای معرفی و توضیح، واکاوی و تفسیر و تکمیل و اصلاح در نوشتارها و استنتاج‌های تاکنون مطرح‌شده، داشته باشد. یکی از برجستگان عرصه و بازه‌ای که از آن یاد کردیم عالم خادم، نویسنده پُرکار، راهبرِ کاردان و چهره ماندگار و ستایش‌شده «تاریخ اداری و مدیریتی»، «تاریخچه‌نویسی و باستان‌پژوهی» و «نشر و ترویج نظام‌مند دستاوردهای علمی» سید محمدتقی مصطفوی کاشانی (۱۲۸۴/۱۱/۱۲ - ۱۳۵۹/۴/۱۹) است (تصویرهای ۱ و ۸؛ حکمت شیرازی، ۱۳۴۳؛ صدری، ۱۳۸۱؛ ۱۳۸۳؛ قنبری، ۱۳۸۵).

آنچه مصطفوی را از میان خیل همکاران، گروه مدیران و شمار باستان‌شناسی‌نویسان هم‌دوره و هم‌نسل اداری و تشکیلاتی و حتی از زمره سران و مسئولان سپسین «اداره‌کل»، «مرکز»، «سازمان» و چه‌بسا «پژوهشگاه» متولی و «پژوهشکده» متصدی باستان‌شناسی ایران جدا، متمایز و شاخص می‌کند جایگاه ریاست، منصب سیادت یا مقام نظارت وی بر دیگران و اعمال روش‌ها یا خواسته‌های تشخیصی خود یا تکلیفی از فوق نیست. مهم‌ترین بارزه ماندگار مصطفوی در پذیرش و پرداخت وظایف شغلی، شاخص‌ترین ثمره مثال‌زدنی او در اخذ و اجرای تصمیم‌گیری‌های مدیریتی و ارجمندترین منش درس‌آموز وی — حتی پس از بازنشستگی تا

اسنادی مقدم بر یا حین هر تفحصی، پیش از هر چاپ و نشری و در ورا یا حاشیه هر موضوع یا مضمون جستارپذیری حقایق و واقعیت‌هایی چه‌بسا نادیده، ناشنیده یا مغفول‌مانده را در متن، بطن یا شرح و بسط خود دارند.

مروری اجمالی بر روند دوره‌های مدیریتی و سیر دگرگونی‌های تشکیلاتی باستان‌شناسی ایران دال بر این است که نظام‌های سیاسی، دوره‌های حکمرانی، ساختارمندی‌های سیستمی، برداشت‌های انگاره‌ای (ایدئولوژیک)، الگوهای اقتباسی، سازوکارهای رسمی و تشریفات عرفی بر شکل‌گیری، تغییر، اصلاح، بازنگری، نوآوری و به‌طور کلی بر چارچوب ساختاری و سامان محتوایی باستان‌شناسی ایران تأثیرگذار بوده است. اما در سیر طولانی‌گذرها و تطور متناوب و بی‌ثبات‌گذارها با کنشگران مسئول و متصدیان مأموری مواجهیم که «بینش و روش»، «عمل و دستاورد» و «یادکرد و آساند» موجود از زمانه و کارکردشان نه نشان روزمرگی و یکنواختی، بی‌علمی و بی‌ثمری و انفعال و بی‌مایگی که گویای «هذمندی»، «آینده‌نگری» و «پشتوانه‌سازی» است.

از اینها گذشته برخی از گردانندگان اداری و میدانی باستان‌شناسی ایران با شرح حال‌نویسی‌ها، خط‌مشی‌گزینی‌ها و گزارش مشروح عملکردهای درزمانی^۵ و همزمانی^۶ دستگاه متبوع و همکاران مربوط اسنادی ماندگار برای بخش‌ها و موضوع‌های گوناگون تاریخ باستان‌شناسی ایران به جا گذاشته‌اند.^۷ بر این اساس به نظر می‌رسد اداره عتیقات در نخستین سال‌های پس از تصویب قانون عتیقات و به واسطه مدیر کاردان — آندره گدار^۸ — و گردهم آمدن شماری از دست‌اندرکاران

^۵ diachronic.

^۶ synchronic.

^۷ از جمله: مصطفوی، ۱۳۳۴؛ ۱۳۵۵؛ ۱۳۸۱؛ ۱۳۸۳؛ معصومی، ۱۳۵۵؛ الف: ۱۳۵۵؛ ب: ۵۳ - ۷۲ - ۸۳ - ۸۷؛ ۱۳۵۵؛ ج:

۱۲۷ - ۱۶۶؛ افسر و موسوی، ۱۳۵۵؛ ملک‌شهمیرزادی، ۱۳۶۹؛ نگهبان، ۱۳۸۵.

^۸ André Godard (1881-1965).

تاریخ ۳۴/۵ ماه ۱۳۱۱
 شماره ۲۰۹۰۶ ضمیمه
 ۹۵۶۱

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

عزیزه محترمه خان مصطفوی حضرتی دربارت

اداره... عتیقات
 دایره...

برای نظارت در حفاریات با واقع در یک کیلومتر شرق مشرف به
 تخت جمشید که هر روز برسد و بر فرسوده هر سفلی در تخت جمشید
 بنام مریست درده میزد که رتبه، نیز در حرکت کرده در آنجا در
 حوزة درخت جمشید و زلم سازه به با آن ضرب و حرکت نمود نظارت
 در روز نوزدهم داشته باشد در روزت عتیقات را در نظارت برآورد
 در این فوج سفیر اعزامه حوزة بر طبق مقررات در وقت خود

تصویر ۲. ابلاغ مأموریت «سید محمدتقی خان مصطفوی» در سمت «عضو فنی اداره عتیقات» برای «نظارت» و نمایندگی دستگاه متبوع در حفاری «تپه‌های واقع در دو کیلومتری تخت جمشید» یا همان تل باکون (بکان) و نیز برنامه مرمتی ارنست هرتسفلد در تخت جمشید در دهمین ماه حضور او در اداره عتیقات، ۲۷ سالگی مصطفوی (قتیری، ۱۳۸۵: ۲۲۱). عنوان‌ها، مضمون‌ها، اطلاق‌ها و یادکردهای مشهود در نامه بازتابی است از سبک نگارش اداری و دیوانی حوزة اداری - مدیریتی باستان‌شناسی ایران در ۹۰ سال پیش.

Fig. 2. Notification of the mission of Seyyed Mohammad Taqi Khan Mostafavi as "Technical member of the Antiquities Department" to "supervise" and represent the relevant organization in the excavations of the hills located two kilometers from Persepolis or Tell Bakun (Bakan) and also, Ernst Herzfeld's restoration project in Persepolis in the tenth month of his presence in the Antiquities Department, when Mostafavi was 27 years old (Ghanbari, 2006: 221). The titles, themes, applications, and reminders evident in the letter are a reflection of the bureaucratic and official writing style of the administrative-management field of archaeology in Iran 90 years ago.

هنگام درگذشت و بلکه تا امروز و شاید برای همیشه — را می‌توان در یک موضوع چندوجهی یعنی «ارادة نگارش»، «توان نویسنده‌گی»، «ذوق بدینسان، به نظر می‌رسد جای نگرش‌های کرد.^۹

^۹ نگاهی به کارنامه نوشتاری پُرشمار، متنوع، مستند و گاه همچنان مرجع مصطفوی اثبات قضاوت درخور در باب تلاش‌های نگارشی و انتشاراتی اوست. مجموعه تقریباً کاملی از نوشته‌های کوتاه و بلند مصطفوی را در سه اثر حاوی

پرسش‌ها و فرضیه‌ها

با توجه به چهار مؤلفه مشهود در طرح، شرح و برآیند این مقال یعنی زمینه بحث (اسناد اداری و دیوانی باستان‌شناسی ایران)، روش کار (تأویل‌پدیدارشناختی تجربه زیسته)، محور بسط (معرفی مثالی کنشگر یادشده) و هدف متن (بینش و شیوه مدیریتی بر پایه بازنگری تطبیقی-تأویلی نمونه اسناد اداری)، برخی پرسش‌های مربوط و ضمنی مؤثر بر شکل‌گیری چارچوب تحقیق را چنین می‌توان خلاصه کرد:

۱. اسناد اداری و دیوانی میراث فرهنگی به‌طور عام و باستان‌شناسی ایران به‌طور خاص چه نشانه‌ها زمینه‌ها و دلالت‌هایی برای تاریخ‌نویسی رویدادها و تطورشناسی پدیده‌ها و سرگذشت‌نگاری کنشگران و دست‌اندرکاران این حوزه‌ها در خود دارد؟

۲. آیا اسناد و مدارک اداری باستان‌شناسی ایران را — به‌ویژه در گونه‌های تاریخی شده جدا از بایگانی و ضبط مطلق، نمایش صرف شکل و محتوا یا اعلام محض خبر و اطلاع — می‌توان مبنای داده‌پردازی‌های نو، تبیین اطلاعات تازه یا توسعه دانسته‌ها قرار داد؟

۳. نقش نگرش‌های تبیینی، تطبیقی، تفسیری یا تأویلی و بازتاب‌های آن بر شناسایی موردی، درک توالی شناختی، طبقه‌بندی موضوعی، حفاظت مادی، تدوین و انتشار گزینشی یا مجموعه‌ای اسناد اداری باستان‌شناسی ایران چیست؟

۴. ارزش‌های نوآورانه، توانش‌های اصلاح‌گرایانه و شایش‌های تکمیلی یا استنادی مدارک اداری باستان‌شناسی ایران کدام‌اند؟

۵. نمونه‌گزینی یا نمادپردازی‌های تحلیلی-تفسیری در مباحث ناظر بر بررسی اسناد اداری باستان‌شناسی ایران گویای چه روابط، پیوندها، معناها و نتایج درون‌متنی، فرامتنی یا تأویل‌گرایانه‌ای است؟

نوآورانه و رویکردهای موشکافانه در «گزینش اسناد»، «خوانش متن‌ها» و «پردازش داده‌ها»ی موجود در اسناد اداری باستان‌شناسی ایران نه تنها خالی است، که به دلیل

۱. روند ناگزیر دگرگونی — و حتی وقوع ناگزیر شکاف ارتباطی — میان نسل‌های مدیریتی،

۲. تغییرات سیستمی پیوسته یا گسسته پُرآبراد و نقد در قالب‌های اداری و تشکیلاتی،

۳. سهل‌انگاری‌های خودخواسته یا تحمیلی ذیل نام‌گذاری‌ها و رسم‌گزینی‌های نوبه‌نو و توقف‌ناپذیر،

۴. زدایش‌های ناشیانه در سنت‌های علمی و الگوهای پژوهشی پیشین،

۵. نقش اصلاحی، تقییحی و اقباعی برخاسته از اصالت و رسمیت اسناد اداری و اعتبار تاریخی مضمون‌های گوناگون آنها در مورد پژوهی‌ها، بررسی‌های تطبیقی و بازنگری‌های تطورشناسانه نهادها و ساختارهای فرهنگی و

۶. مفقودی، نابودی یا خارج از دسترس شدن موقت یا دائمی شماری از اسناد اداری باستان‌شناسی ایران در پی جابه‌جایی‌های مکانی بایگانی‌ها طی پدیده خسارت‌بار انتقال پژوهشگاه میراث فرهنگی از تهران به شیراز در فاصله سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ خورشیدی

بسیار بایسته و اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. از این‌رو، توجه پدیدارشناسانه به شکل‌گیری خاستگاه‌ها، کنش‌های فعالان، تحول روندها و تأثیر دستاوردها را بر پایه «اسناد اداری» و از دریچه «تجربه زیسته» می‌توان در زمره راهبردهای تجدیدپذیر و اصلاحی مؤثر بر قوام کالبدی و بالندگی کیفی مدیریت باستان‌شناسی ایران برشمرد.

ارزیابی تفسیری مجموعه اطلاعات گزینش شده مرتبط و مکمل از منابع کتابخانه‌ای پرده‌هایی از زندگی حرفه‌ای، چشم‌اندازی از دستاوردهای علمی و نمونه‌هایی از یادکردهای عالمان همزمان و آشنا با سید محمدتقی مصطفوی به بحث گذاشته می‌شود تا اهمیت، ارزش و تأثیر اسناد اداری در بازسازی‌های تاریخی ناظر بر پیشینه‌شناسی و سیر تطوری دستگاه و تشکیلات باستان‌شناسی و میراث فرهنگی ایران و باستان‌شناسی زمانه و کارنامه مدیران آن برای بررسی‌های موردی مشابه نیز بازتاب یابد.

روش‌شناسی

تفحص در منابع مکتوب اداری غالباً به دلایلی چون ترتیب تاریخی نگارش، مُعین بودن نویسنده و مخاطب، مشخص بودن مبدا و مقصد و امکان درک تسلسل‌های پیوسته و توالی‌های گسسته مضمون‌ها شیوه معنادار نگرش و جستار در آنها را می‌نمایاند: «خوانش توصیفی»، «تبیین توضیحی» و «تفسیر قیاسی». از طرفی، گزینش موضوع و پی‌آمدهای آن مانند تمرکز بر محتوا، شناسایی اطلاعات، تشخیص روابط، بازسازی رویدادها و تدوین تقویمی سیر تحولات به تناسب اسناد و مفاد آنها و رجوع به مدارک تکمیلی را باید روش‌های پیش‌نیاز برای رسیدن به چارچوب پیش‌گفته بشمرد. در این میان ارزیابی پدیدارشناسانه اسناد، مقایسه منابع، جمع‌بندی داده‌ها و نتیجه‌گیری از اطلاعات زنجیره منطقی تحلیلی-توضیحی جستار را به سرانجام می‌رساند. در اینجا پدیدارشناسی^{۱۰} را فارغ از برداشت‌ها، رویکردها و راهبردهای رایج یا ممکن و پیوست‌ها و پیوندهای ترکیبی معمول

از رهگذر چنین پرسش‌هایی و در چارچوب یا سیر پاسخ‌نسی یا مطلق‌موردی یا مجموعه‌ای به آنها براساس روابط آزمایشی یا حدسی میان متغیرها می‌توان مبانی فرضی، تلقینی و پیش‌برنده موضوع را در قالب فرضیه‌های کاربردی این‌گونه خلاصه کرد:

۱. اسناد اداری و دیوانی میراث فرهنگی و باستان‌شناسی ایران بسته به «موضوع و مناسبت جستارها»، «درون‌مایه‌های موجود» و اعتبار برخاسته از «رسمی بودن قالب و محتوای سند» حاوی «مضمون‌های بکر» «روابط و پیوندهای اصیل»، «داده‌های نو» یا «اطلاعات مکمل، استنادپذیر و استدلالی» هستند.

۲. بارزترین ویژگی‌ها و غالب‌ترین تمایزهای اسناد اداری باستان‌شناسی ایران از دید منبع‌شناختی و برای بهره‌برداری‌های پژوهشی «وجه مثالی یا مصداقی» و «زمینه‌های تشریحی و تأویلی» آنهاست.

۳. رویکردهای درون‌متنی، بینامتنی و فرامتنی متغیرهای مؤلف در ارزیابی تطبیقی و نتیجه‌گیری تفصیلی از مقابله اسناد اداری باستان‌شناسی با منابع مکتوب و تاریخ شفاهی مرتبط، خواهد بود.

۴. بازبینی، بازسنجی و بررسی روشمند اسناد اداری مرتبط با امور شغلی و روند خدمت رسمی سید محمدتقی مصطفوی گذشته از مستندنگاری بخش‌هایی از روایت‌ها و تاریخ‌نویسی‌های تاکنون موجود «از» یا «درباره» او راه‌وردهایی تازه، تکمیلی و چه بسا سابقه و نوآورانه برای تبیین و تعبیر نیز دربر دارد.

در این مقاله به استناد معرفی و تحلیل هفت سند اداری مهم و تاریخی (تصویرهای ۲ تا ۷ و ۹) و

^{۱۰} پدیدارشناسی (phenomenology) به‌ویژه در نسبت و زمینه فلسفی و در اصل و اساس خود بررسی و شناخت پدیده، پدیدار یا ماده محسوس و مرئی پیش روی ما یا تجربه و پنداشت ذهنی درون فکر ماست. حوزه معنایی، گیرش مفهومی، دامنه کاربردی و توان ادراکی حاصل از این روش در مواجهه با پدیده‌ها باعث می‌شود تا آن را در نظریه یا مشربی خاص محصور ندانیم و از نگاه یا دریچه سبک، شیوه و آزمونی فراگیر و نظم‌دهنده بدان بنگریم و از آن بهره بگیریم. ثمره این همه،

غالباً محتوی و نه کاملاً مبتنی یا متکی بر «اسناد اداری باستان‌شناسی ایران» را با خصلت‌هایی که برشمریم به جا گذاشته‌اند.

در سال‌های سپسین مقاله‌های تاریخ‌نگارانه و تطورشناسانه صادق ملک شه‌میرزادی (۱۳۶۵؛ ۱۳۶۶؛ ۱۳۶۹؛ ۱۳۷۸؛ ۱۳۸۲) با بازنگری‌های ضمنی، بسط موضوعی و ارجاع تفصیلی به منابع قدیمی، تازه‌یافت یا مکمل تلدوینی نوتر از اطلاعات و قالبی متفاوت از داده‌ها را نسبت به آثار نسل پیش از خود — با کمترین نقل یا کلیشه اسناد اداری (ملک شه‌میرزادی، ۱۳۶۵: ۱۴۶-۱۴۹) یا اساساً بدون آنها (ملک شه‌میرزادی، ۱۳۶۶؛ ۱۳۷۸؛ ۱۳۷۲) — به‌دست داده است. حتی در موارد بازچاپ‌شده اسناد فقط شاهد تکرار صرف صورت، قالب و محتوای پیش‌تر نمایش‌داده‌شده‌ای هستیم که در پس و پیش یا صدر و ذیل خود تبیین و توضیحی به‌روز یا نقد و برداشتی روزآمد ندارند (مقایسه: ملک شه‌میرزادی ۱۳۶۵: ۱۴۶-۱۴۹ با معصومی، ۱۳۵۵ الف: ۵ و ۷؛ ۱۳۵۵ ج: ۱۳۸ و ۱۵۹). درواقع، وجه نمایشی اسناد اداری در این قبیل نوشتارها خواست یا گرایش غالب نزد نویسندگان بوده است.^{۱۲}

در مجموعه مقاله‌های یادواره‌ها یا بزرگداشت‌نامه‌های برخی باستان‌شناسان نیز عموماً و به تناسب شخص، زمینه‌های علمی و

در ساحت‌های شناختی گوناگون، براساس معنای صریح و دلالت‌های روشن ناظر بر «مشاهده اثر»، «وارسی ساختار» و «بررسی محتوا» در راستای تحقق فهم «تجربه زیسته»^{۱۱} به‌کار می‌گیریم تا به بازنمایی مشروحو از انتخاب‌ها و عملکردهای کارساز و تجربه‌ها و اندوخته‌های نظری و عملی تأثیرگذار بر مبانی مدیریتی باستان‌شناسی ایران به اتکای نمونه یادشده نائل شویم و در مقایسه‌های مثالی برآمده از آنها در ذهن خوانندگان علت‌ها، کاستی‌ها و نزول‌های متناوب را از یک طرف و انگیزه‌ها، بارقه‌ها و برکشی‌های نادر و ناپیوسته را از طرف دیگر دریابیم.

پیشینه جستار

استفاده «موردی و مثالی» و «تضمینی و گذرا» (و نه تناوبی و توالی‌شناسانه) به اسناد اداری و دیوانی باستان‌شناسی ایران و نقل صورتی و کلیشه‌وار مضمون و مفاد کلی آنها (از نظر خیر، رویداد و نسبت نه زمینه، روند یا پیامد) و جوه بارز نگاه و سویه‌های چیره در رویکردهای باستان‌شناسی‌نویسان علاقمند به شرح سیر تحولات این رشته استدلالی، تخصص جزئی‌نگر و حرفه تجربه‌آموز بوده است. نویسندگانی چون غلامرضا معصومی (۱۳۵۵ الف: ۱۳۵۵ ب؛ ۱۳۵۵ ج) کرامت‌الله افسر و سید احمد موسوی (۱۳۵۵: ۴۱-۴۲) نمونه‌هایی از نوشتارهای

وجه یا وجوهی از آگاهی است که پیش‌تر وجود نداشته و گشایش‌گر دریافت‌ها و ادراک‌های نو، بی‌شک و گمان و در نتیجه ثابت و استوار می‌تواند بود.

^{۱۱} «تجربه زیسته» (lived experience) بررسی مستقیم و بازتاب دست اول سیر «گزینش‌ها و رویکردها»، «کنش‌ها و واکنش‌ها» و «تجربه‌ها و دستاوردها» بی‌که مجموعه متغیرهای تجربی و برایندهای معرفتی مبتنی بر آنها را در مورد فردی خاص بر بستر جامعه و فرهنگ هم‌روزگار و روابط و مناسبات بینابین دربرمی‌گیرد. چنین جستار و بازنمودی بنابه لزوم مشاهده بی‌واسطه، خوانش اسناد و وارسی موردی و تحلیلی - تفسیری نمونه‌ها در زمره «پژوهش‌های کیفی» (qualitative research) است.

^{۱۲} چنانکه از محتوای این بخش پیداست، تلاش ما بررسی مقایسه‌ای پیشینه پژوهش بنابه نوشتارهای حاوی «اسناد اداری باستان‌شناسی ایران» (با تداعی نام، سرگذشت یا خدمات محمدتقی مصطفوی) است و اصولاً از مقاله‌هایی که فاقد چنین مدارکی یا واجد بازمینی‌های صرف مروری بدون اتکا، استناد یا نقل اسناد اداری هستند (مثل: رضایی‌نیا، ۱۴۰۲)، چشم پوشیده‌ایم.

و بهره‌گیری‌های امروزی به همراه آوزد. سید محمدتقی مصطفوی پس از آموزش‌های دوران ابتدایی در دیستان انتصاریه و گذران دوره متوسطه در دبیرستان‌های ثروت و دارالفنون، با اخذ مدرک تحصیلی به سال ۱۳۰۴ در ۲۰ سالگی به استخدام وزارت معارف درآمد و شغل معلمی پیشه کرد. در همین ایام به تحصیل در «مدرسه عالی حقوق» پرداخت و به سال ۱۳۰۷ خ. دانش‌آموخته این رشته شد. همچون دوره متوسطه و به اقتضای روزگار و زمانه و تقارن‌های تقدیر و اقبال، آموزش‌های تکمیلی مصطفوی آشنایی‌های علمی و درک مستقیم و غیرمستقیم حضور و سنت فکری شماری از بزرگان و نام‌آوران فرهنگی، اجتماعی و سیاسی ایران را برای وی به ارمغان آورد. از طرفی، پیشینه حقوق‌آموزی مصطفوی و نیز سیر پیشرفت او در مراتب اداری و مدیریتی و بلندآوازی علمی و فرهنگی وی در زمینه شناسایی آثار باستانی و معرفی میراث فرهنگی ایران‌زمین باعث شده تا تاریخ‌نگاران و سرگذشت‌نویسان حوزه حقوق با تأکید بر رهاوردهای مفید تحصیل در «مدرسه عالی حقوق» برای عموم دانشجویان از مصطفوی در شمار نام‌آوران و تأثیرگذاران سپسین عرصه‌های اجرایی و علمی کشور یاد کنند (تصویر ۱):

«... می‌توان چنین ادعا کرد که مدرسه حقوق و علوم سیاسی، با ارائه دروسی نو — که فی‌نفسه عاملی برای رشد اندیشه جوانان می‌گشت — توانست در آشنا شدن جوانان صدر مشروطیت و ادوار بعدی، با مبانی حقوق و سیاست جدید جهان کارنامه‌ای مثبت داشته باشد. هرچند این مدرسه نتوانست مشکلات اساسی تربیت نیروی متخصص ما را رفع کند، ولی لاقلاً موفق شد فاصله‌های فاحش میان متخصصین ایران و جهان را اندکی کاهش دهد ... بعدها نیز

حرفه‌ای یا در خلال نوشتارهای کوشندگان و به‌طور کلی بنابه مدارک در دسترس (اداری، کتابخانه‌ای، خانوادگی یا اهدایی) با نقل کلیشه‌ای اسناد اداری — بدون شرح تفسیری یا فارغ از توضیح تأویلی — مواجهیم (مثل: قنبری، ۱۳۸۶: ۲۱۹-۲۲۴). توجه یادآورانه، پیشینه‌شناسانه و خاطره‌گویانه درباره برخی از باستان‌پژوهان پیشگام ایرانی نیز محملی برای درج و بازنمایی گزینشی یا تصادفی برخی اسناد اداری و مکاتباتی بینابین پژوهشگران شده است (مثل: زارع، ۱۳۸۹). اما چنین تلاش‌هایی — بنابه چارچوب عنوان یا موضوع و دایره نگرش نویسنده — در حد نمایش سند و بازتاب متن ماشین‌نوشت آنها باقی مانده و خبری از شرح استدلالی و تطبیقی (زمینه‌ها، جریان‌ها و پیامدها) و «تحلیل و مقایسه مضمون‌ها و تفسیر کنش‌ها و واکنش‌ها» در میان نیست.

شناسه‌های حرفه‌ای

مرور مراحل، توجه به مقاطع و درک سیر و روند تحولی زندگی علمی و شغلی سید محمدتقی مصطفوی از لحاظ «آموزشی و تحصیلی»، «اداری و اجرایی»، «کنشگری و نقش‌آفرینی»، «راهبردی و مدیریتی» و «پژوهشی و انتشاراتی» حاکی از چشم‌اندازهایی متنوع در متن و حاشیه، سرفصل‌های تاکنون ناگشوده یا شرح و بسط نیافته و به‌طور کلی بازتاب‌هایی تا به حال درک نشده یا مهیا برای توضیح و تفسیر است. به نظر می‌رسد توجه به اسناد و بایگانی‌های اداری، شناسایی و طبقه‌بندی موضوعی و مضمونی مدارک نوشتاری و شواهد تصویری، تدوین تاریخ شفاهی و بازنگری و بررسی تطبیقی این‌همه با داده‌های اولیه در منابع در دسترس یا اطلاعات منتشرشده نگرش نظام‌مند و دیدگاه فراگیر ما را به جنبه‌های گوناگون حیات حرفه‌ای محمدتقی مصطفوی باعث شده و برایندهایی سودمند برای واکاوی‌ها

مصطفوی تا سال ۱۳۰۸ معلم دبستان بود و دو سال بعد را به آموزش زبان فرانسه در دبیرستان گذراند.

در مهرماه ۱۳۱۰ خ. مصطفوی ۲۶ ساله به شعبه عتیقات وزارت معارف پیوست. این جابه‌جایی شغلی گذشته از بعضی بایستگی‌های محتمل یا اقتضاهای متناسب شخصی در باب آینده کاری و استخدامی، از برخی دلالت‌های ناظر بر گرایش‌های زمینه‌ای مصطفوی به تاریخ و پیشینه ایران‌زمین، انگیزه‌های برخاسته از رهگذر آموزش‌های عالی، تسلط بر زبان خارجی و آشنایی با شماری از نامداران و بزرگان اجتماعی، فرهنگی و سیاسی کشور به دور نیست. این برش مهم از حیات حرفه‌ای مصطفوی به دلیل بازه زمانی بلند، تحرک‌های متنوع اداری و اجرایی درون‌سازمانی و برون‌سازمانی، پویای علمی و نگارشی فراوان، طرح اندیشه‌ها، وقوع کنش‌ها، اخذ تصمیم‌ها، حصول دستاوردها و القای تأثیرهای کوتاه و درازمدت و برجاماندن اسناد دیوانی بسیار، مقطعی کاملاً متمایز و درواقع عمده سرفصل شناخت شخصیت حرفه‌ای، اجتماعی و فرهنگی مصطفوی با زیر شاخه‌های مربوط است.

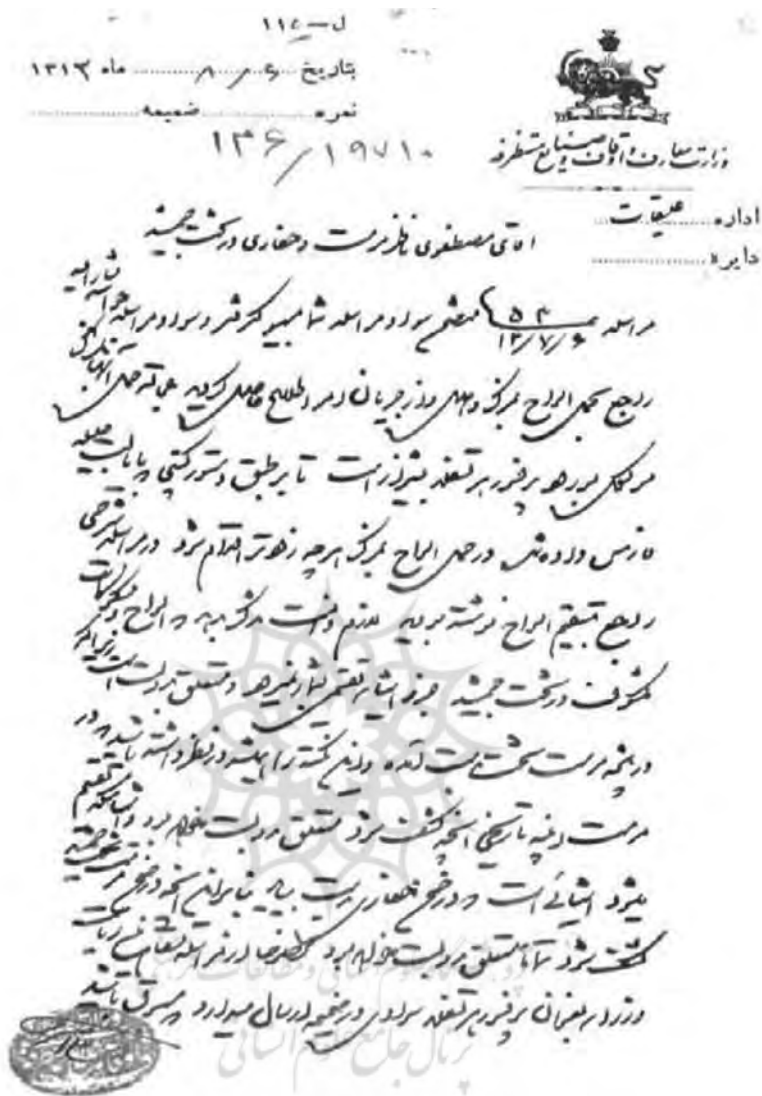
«عضو فنی اداره عتیقات» (تصویر ۲)، نماینده یا «ناظر و بازرس عتیقات» (تصویرهای ۳ و ۵) در هیئت‌های حفاری و مرمت، «معاون اداره کل عتیقات» (تصویر ۵)، «رئیس اداره کل باستانشناسی»، «مدیرکل امور باستانشناسی و موزه‌های شهرستانها» (تصویر ۶)، «عضو و خزانه‌دار انجمن آثار ملی» (محقق، ۱۳۸۵: ۸) و «عضو

معلمان مدرسه، اغلب از رجال خوش‌نام بودند و حتی مخالفان فکری آنها نیز به این امر اذعان داشتند.

وجود این مدرسه — به همراه عوامل دیگر — موجب آشنایی با جدیدترین نظریات و فرضیات علوم اجتماعی، سیاسی و انسانی، و نیز ترجمه کتب مفید در این زمینه‌ها شد. اغلب محصلان این مدرسه، بعدها به مناصب مهم علمی و سیاسی رسیدند و برخی نیز منشا ثمراتی بودند...» (تفرشی، ۱۳۷۰: ۶۱).

اهمیت توجه و ارزش بازخوانی‌های تطبیقی در باب متن و حواشی این مقطع مهم از حیات علمی-حرفه‌ای مصطفوی زمانی بیشتر به چشم می‌آید که در مرور مراحل سپسین شغلی او ناظر عملکردهای دقیق، سنجیده و تحسین‌شده کارشناسی می‌شویم و در روند پذیرش یا واگذاری مسئولیت‌های مدیریتی بر وی به ابتکارها، هدف‌گذاری‌ها، کارگشایی‌ها و پایه‌گذاری‌هایی برمی‌خوریم که متضمن تعیین راه‌ها و جهت‌های ستوده‌شده، گاه به الگو درآمده یا به مرجع بازنگری‌ها یا استنادها تبدیل شده، است. در چنین سیری درمی‌یابیم که مصطفوی همراهی‌ها و همکاری‌های نزدیکی با شماری از استادان دانشگاهی خود یا برخی از رجال شناخته‌شده علمی، فرهنگی و سیاسی ایران طی دهه‌های دوم تا پنجم سده ۱۴ خورشیدی نیز داشته که عمده‌ترین محور و اصلی‌ترین قلمرو آنها شناخت، حفظ و معرفی میراث فرهنگی و دانش تمدنی ایران‌زمین بوده است.^{۱۳} به‌هرروی،

^{۱۳} حاصل جمع سه بازه سرشتی، اکتسابی و انطباقی مصطفوی در چرایی رویکردها، ساحت اثرپذیری‌ها، چگونگی کنش‌ها و دامنه تأثیرگذاری‌هایش نمایان می‌شود. دیباچه‌نویسی مشروح و آمیخته به ستایش و تجلیل بر کتاب اقلیم پارس (حکمت، ۱۳۴۳)، انتشار یادنامه اختصاصی سید محمدتقی مصطفوی بیست‌وشش سال پس از درگذشتش (قنبری، ۱۳۸۵)، نقش‌آفرینی نام و عمل مصطفوی در خلال تدارک و نشر اسناد و مدارک یادنامه علی‌اصغر حکمت (بخارا، ۱۳۹۷: ۱۷۱-۲۸۷ و ۲۶۵-۲۶۶) و تبارشناسی برای انتشار دور جدید نشریه «گزارش‌های باستان‌شناسی» (گزارش‌های باستان‌شناسی، ۱۳۷۶: ۷ و آذرنوش، ۱۳۸۲: ۷) استدلال‌های انکارناپذیر این مدعایند.

تصویر ۳. متن دست‌نویس نامه‌ی علی‌اصغر حکمت، وزیر معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، به مصطفوی، ناظر مرمت و حفاری تخت جمشید در مورد مکاتبه‌های متقابل او با فردریک کرافتر، معمار و مسئول اجرایی هیئت هرتسفلد، بر محور تعیین تکلیف لوح‌های زرین و سیمین کشف‌شده در تخت جمشید و راهنمایی موشکافانه‌ی اداری - حقوقی «ناظر» از سوی «وزیر» برای حفظ و دفاع از مالکیت دولت ایران بر اشیای نفیس مورد بحث (دهقانی، ۱۳۹۷: ۲۶۶).

Fig. 3. The handwritten letter of Ali-Asghar Hekmat, Minister of Education, Endowments, and Fine Industries, to Mostafavi, the supervisor of restoration and excavations of Persepolis, regarding his correspondence with Frederick Crafter, the architect and executive officer of the Herzfeld Board, regarding the assignment of gold and silver tablets discovered in Persepolis and the careful administrative-legal guidance of the “supervisor” from the “minister” to preserve and defend the ownership of the Iranian government on the mentioned valuable objects (Dehghani, 2018: 266).

در دومین سال حضورش — ناظر و شاهد کشف مجموعه‌ای سه‌گانه از آثار مهم تاریخ باستان‌شناسی ایران شد. در این زمان او سمت عضو فنی عتیقات یا مقام ناظر و بازرس دولت ایران را در خاکبرداری‌ها، پیگردی‌ها و مرمت‌های بنگاه علمی تخت‌جمشید به سرپرستی ارنست امیل هرتسفلد^{۱۴} در فاصله سال‌های ۱۳۱۱ تا ۱۳۱۳ بر عهده داشت (تصویر ۲).^{۱۵} «شناسایی پلکان کاخ آپادانا و نقش برجسته‌های آن»، «کشف لوح‌های زرین و سیمین یادبود به خط میخی در زیر سنگ بنای آپادانا» و «دستیابی به گل‌نوشته‌های اداری-مالی به خط میخی و شماری افزون بر سی هزار عدد از بایگانی اسناد هخامنشی در فاصله کاخ‌های آپادانا و صد ستون» مواد فرهنگی و آثار بی‌نظیر مجموعه یادشده بودند.

مصطفوی با نگارش مقاله‌هایی در باب چنین گنجینه‌های معمارانه، هنرمندانه و دیوان‌سالارانه مشهوری اطلاعاتی ارزشمند از زمینه‌های کشف، انگیزه‌های پژوهش، توضیح روند تفحص‌ها، تعیین تاریخ‌مند کندوکاوها و نمایش مصور شواهد و نقشه مجموعه بناها و عرصه‌ها را به یادگار گذاشته است.^{۱۶} اما، جدا از این منابع،

شورای عالی هنرهای زیبا» (وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۷: ۲۶۵) از سمت‌های شناخته‌شده رسمی، مستند و تأثیرگذار مصطفوی در سیر خدمت حرفه‌ای و در پس دوران آموزگاری اوست. همچنین، نیل به رتبه استادی افتخاری در رشته باستان‌شناسی به استناد خدمات پایه و نوآورانه ارزنده در زمینه باستان‌پژوهی و شناساندن پیشینه تاریخی و هنری ایران — در اواخر سال ۱۳۵۵ (تصویر ۹) هم‌زمان با هفتادویک سالگی و چهار سال پیش از درگذشت — مثالی از تداوم بالندگی‌های علمی و فرهنگی مصطفوی در روند یادشده است.

بنابر این همه و با توجه به قالب، محتوا و راهبرد پیش‌بینی‌شده در مقال پیش رو به نظر می‌رسد پرداخت تحلیلی-تطبیقی نمونه مدارکی مرتبط با هریک از گاه‌ها، گام‌ها، مراحل یا دوره‌های کاری مصطفوی در بستر «اداری و اجرایی»، «مدیریتی و کارشناسی» و «علمی و انتشاراتی» باستان‌شناسی ایران اسناد و تبیین‌هایی جدید را برای برداشت‌های استدلالی بی‌سابقه به دست دهد.

سند نخست: وظیفه‌شناس و کاردان

میرزا محمدتقی‌خان مصطفوی در همان آغازین سال‌های خدمت در اداره عتیقات — و دقیق‌تر

^{۱۴} Ernst Emil Herzfeld (1879-1948).

^{۱۵} از جمله اسناد اداری ناظر بر تفحص‌های دامنه‌دار هرتسفلد در تخت‌جمشید و حومه آن و نیز حضور رسمی و ظاهراً متناوب مصطفوی در کانون و محدوده این محوطه مهم باستانی ایران، ابلاغ مأموریت اداره عتیقات به شماره ۲۴۹۶/۹۵۶۱ مورخ ۱۳۱۱/۵/۲۷ برای عضو فنی خود — سید محمدتقی‌خان مصطفوی — است (تصویر ۲). مفاد این نامه خبر از حفاری باستان‌شناس آلمانی در تپه‌های واقع در دو کیلومتری تخت‌جمشید (بدون ذکر نام آنها) می‌دهد. هرچند نویسنده ابلاغ از «تپه‌های واقع در دو کیلومتری تخت‌جمشید» نامی نمی‌برد، به نظر می‌رسد منظور او «تل بکون» (باکون یا بکان، ثبت‌شده در فهرست آثار ملی به شماره ۱۸۹ در تاریخ ۱۳۱۷/۴/۱۸) است (واندنبرگ، ۱۳۷۹: ۲۹، ۴۰، ۴۱؛ هرتسفلد و کیث، ۱۳۸۷: ۵۷ و پانوش ۱۸). چنین نگاه و رویه‌ای را در تقاضای مجوز حفاری سال ۱۳۱۲ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه برای پرفسور هرتسفلد جهت «حفاری در یک تپه ما قبل تاریخ واقع در سه کیلومتری جنوبی تخت جمشید و...» از هیأت وزیران وقت و مجوز صادرشده از سوی هیأت ورزا نیز به خوبی می‌توان دید (یزدانی، ۱۳۸۰: ۱۹۲ و ۱۹۳). اما، نکته جالب در مورد سند بحث‌شده در اینجا نبود هیچ اشاره‌ای به زمان آغاز و پایان مأموریت مصطفوی یا بازه زمانی — دست‌کم کلی — چنین مأموریتی (از جمله مضمون‌های لازم در تهیه و صدور ابلاغ‌های مأموریت خارج از مرکز و طولانی مدت) است.

^{۱۶} گذشته از ادامه مطالب مشروح در ذیل سند نخست و مضمون‌های مرتبط در شرح اسناد بعدی در این مقال، منش

۳. گزارش پیشامدها (نحوه کشف لوح‌ها و کنش‌ها و واکنش‌های میدانی دست‌اندرکاران در قبال آن) به قلم مصطفوی که ظاهراً متضمن استعلام یا انعکاس اقدام یا تصمیم برای چگونگی تقسیم لوح‌ها و سکه‌های به‌دست‌آمده میان دولت ایران و هیئت خارجی در تخت جمشید است.

۴. توجه مؤکد حکمت به اهمیت یافته‌ها و حساسیت موضوع گزارش استعلامی یا خبری مصطفوی و تلاش مدبرانه وزیر معارف در قالب پاسخ و رهنمودی هوشمندانه و آینده‌نگرانه با گزاره‌های امری و نهی مستدل، مستند و قاطع برای مورد حاضر و موارد مشابه آتی،

۵. استفاده حکمت از ظرفیت‌ها و دلالت‌های نگارشی و محتوایی سند ناظر بر تقسیم اشیا فرهنگی - تاریخی میان ایران و نمایندگان دولت‌های خارجی،

۶. تکمیل توضیح، دستور و سفارش مدیریتی وزیر معارف به ناظر اداره عتیقات با پیوست نسخه‌ای از نامه و درواقع مجوز نخست‌وزیر ایران به ارنست هرتسفلد، سرپرست هیئت آلمانی در تخت جمشید، که درواقع پشتیبانی مکتوب و معتبر رییس از مرنوس و صاحب‌مقام دولت از حقوق ملت است.

هریک از بخش‌های یادشده به تنهایی یا در جمع‌بندی با مورد بعدی یا قبلی مرتبط با خود به تناسب چارچوب نکته‌ها و اشاره‌ها حاوی دلالت‌های توضیحی و برایندهای تفسیری بوده و ترکیب همه آنها گذشته از بازتابِ روال

دست‌کم دو سند اداری مرتبط با مهم‌ترین یافته مجموعه پیش‌گفته (لوح‌های زرین و سیمین) ما را با زوایا و اطلاعاتی دیگر و نبوده در کتاب‌ها و مقاله‌ها اما تفسیرپذیر و سودمند در جستارهای امروز مواجه می‌کند. این دو نامه اداری^{۱۷} با دو مضمون «راهبردی-حقوقی» و «تشویقی-انگیزشی» رویه کاری و اداری، پای‌بندی‌های فکری و اجرایی و هدف‌گذاری‌های موردی و مثالی یا آرمان‌خواهی‌های الگویی و قیاسی را در دستگاه عتیقات ایران طی سال‌های منتهی به پایان دهه دوم سده ۱۴ خورشیدی می‌نمایاند.

نامه نخست مورد بحث در اینجا به تاریخ ششم آبان‌ماه ۱۳۱۲ خورشیدی و شماره ۱۴۶/۱۹۷۱۰ درواقع متن دست‌نوشته یازده سطری علی‌اصغر حکمت، وزیر معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه به محمدتقی مصطفوی، ناظر و بازرس عتیقات در برنامه کاوش و مرمت تخت جمشید، است (تصویر ۳). در این نامه شش بخش یا موضوع تفکیک‌پذیر را از لحاظ محتوا و مضمون می‌توان تشخیص داد:

۱. اعلام وصول مکاتبه شماره ۵۳ مورخ ۱۳۱۲/۷/۶ مصطفوی با اداره عتیقات/ وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه در مورد لوح‌های زرین و سیمین کشف‌شده در تخت جمشید،

۲. وجود پیوست‌هایی در نامه مصطفوی شامل صورت‌نامه‌های متقابل میان او (ناظر و بازرس عتیقات) و فردریک کرفتر (مهندس معمار و مسئول اجرایی هیئت علمی تخت جمشید) جهت اطلاع اولیای مرکز از رویدادها، درخواست‌ها و سیر گفت‌وگوهای دو طرف پس از کشف لوح‌ها،

مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای و بارزه‌اهتمام علمی مصطفوی را — در همین سرآغاز یادمانی دوران خدمتش در باستان‌شناسی ایران — می‌توان به استناد مقاله‌های مربوط به اکتشاف‌هایی که از آنها سخن رفت، دریافت: مصطفوی، ۱۳۲۹؛ ۱۳۵۵: ۱۴-۴۴، ۷۰-۸۳ و ۹۴-۹۹؛ ۱۳۴۳: ۲۶ و شکل ۵۶.

^{۱۷} این دو نامه با توجه به سیر زمانی نگارش و صدور و چنین تاریخی مدارک بازنموده در این مقال، به ترتیب در زمره اسناد اول و سوم طبقه‌بندی، بررسی و شرح شده‌اند.

– اشراف جامع حکمت بر اهمیت موضوع اکتشاف در تخت جمشید، ارزش مالکیت اموال فرهنگی ایران، چارچوب توافق‌نامه‌های منعقد شده با دولت‌ها یا هیئت‌های خارجی و چگونگی تفسیر و بهره‌برداری از مضمون آنها.^{۱۸}

– لحاظ بی‌درنگ راهکار فوری در بادی امر (ارسال عاجل لوح‌ها به پایتخت) به منظور اطمینان خاطر از تأمین و حراست مادی مواد فرهنگی تازه کشف‌شده و انسداد هر روزنه یا مفری برای تحرک و اعمال نظر شخصی هیئت خارجی، – توجه مؤکد وزیر بر نکته محوری «تقسیم اموال فرهنگی» و هشدار و یادآوری قانونی با بیان علت قاطع و استدلال قانع‌کننده برای نماینده اداره عتیقات،

– توجه‌دهی مصطفوی به نبود شمول ضوابط تقسیم اموال فرهنگی بر آثار به‌دست‌آمده از کندوکاوهای مرمت‌محور و اختصاص تمام یافته‌های باستان‌شناختی حاصل از این گونه پژوهش‌ها به دولت ایران،
– نتیجه‌گیری مسلم حکمت از گفتار خود و تضمین آن با ارسال نسخه‌ای از مجوز صادرشده

نظام‌مند اداری حاکم بر اداره عتیقات، در پیوندی بینامتنی با دو مدرک مثالی دیگر در این نوشتار قرار می‌گیرد. به هرروی، نامه نخست مورد بحث در اینجا را باید از دو زاویه «زمینه یا محرک» و «نتیجه یا پاسخ» بررسی و تحلیل کرد:

در منظر اول به استناد همان دو سطر ابتدایی، غیرمستقیم و بنابر دلالت‌های مفهومی متوجه نوع کُش، علت واکنش، موضوع نگارش و هدف پردازش مصطفوی در باب ارتباط، گفت‌وگو و تبادل نظرش با فردریک کرفتر و درخواست معمار آلمانی درباره لوح‌های کشف‌شده در تخت جمشید و کسب تکلیف اداری-حقوقی ناظر اداره عتیقات از مرکز درباره جمیع مفاد گزارشش می‌شویم.

منظر دوم، متضمن نکته‌هایی چندگانه از تفکر مدیریتی حاکم بر وزارت معارف و اداره عتیقات تابع آن و هوشمندی‌های کارساز برای رسیدگی و نیل به نتایج عینی در پرتو منافع ملی است:
– آگاهی وزیر از سابقه مکاتبه‌ها و اطلاعات آنها و مهم‌تر درک وی از محتوا و فهم نیت مصطفوی طبق مراسله‌های انجام‌شده،

^{۱۸} جدایی اصولی و تمایز راهبردی میان دو موضوع «حفاری» و «مرمت» نزد مسئولان ایرانی و نیت‌شان در استفاده موردی و روش‌شناختی از اولی برای نیل به بایستگی‌های زمینه‌ای، امکان‌سنجی‌های میدانی و به‌طور کلی پیش‌نیازهای تحقق برنامه‌ای و برابندی دومی در همان زمان صدور مجوز فعالیت هرتسفلد در تخت جمشید و آغاز به کار باستان‌شناس آلمانی در آنجا محل بحث، اختلاف و استناد مسئولان ایرانی برای پاسخ به شبه‌ها، ایرادها و درواقع چالش‌های برآمده از رقابت‌های طرفین خارجی (آلمانی‌های تازه‌وارد اما متنفذ، آمریکایی‌های صبور ولی فرصت‌طلب و فرانسویان پیشگام هرچند تضعیف‌شده) بود. بررسی‌های تاریخی-تحلیلی و سندمحور متأخر نیز مؤید تفاوت برداشت‌ها، وجود کشمکش‌ها و رقابت‌های دامنه‌دار و البته منفعت‌طلبانه بین مؤسسه‌های خارجی و اعضای وابسته به آنها است:

«در ۳ نوامبر ۱۹۳۰ برابر با ۱۳ آبان ۱۳۰۹، قانون عتیقات به تصویب مجلس رسید. هرتسفلد بلافاصله تلگرافی به برستد فرستاد و از وی خواست هرچه زودتر برای کسب اجازه حفاری در تخت جمشید اقدام کند. هیئت وزیران اجازه کاوش در تخت جمشید را به مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو داد و بدین ترتیب هرتسفلد کلنگ حفاری را چند ماه بعد در ویرانه‌های تخت جمشید به زمین زد. درواقع، دولت ایران اجازه حفاری در تخت جمشید را به منظور حفاظت و مرمت آثار به هرتسفلد داد، اما معلوم نیست که چطور کار اولیه مرمت تبدیل به یک حفاری مستقل در مقیاس بزرگ شد. گزارش اول هرتسفلد در ۱۹۲۹، که پیشنهاد کاوش بر آن استوار بود نیز در حقیقت برنامه‌ای برای حفاظت و مرمت تخت جمشید بود.» (موسوی، ۱۳۸۱: ۵۳).

اما، طرح و بررسی برخی اسناد هم‌زمان مرتبط با چالش‌های یادشده را — به دلیل ارتباط مضمونی آنها با محتوای نامه نخست مورد بحث در مقاله حاضر — در ادامه شرح آن آورده‌ایم. مستند آنچه در گزاره پایانی نقل‌قول فوق آمده (گزارش اول هرتسفلد در ۱۹۲۹/م ۱۳۰۸ خ) را می‌توان در بهرامی و عبدی ۱۳۸۰: ۲۵ تا ۲۸ به روشنی یافت.

تصویر ۴. نامه‌ی علی اصغر حکمت، وزیر معارف و اوقاف، از طریق اداره‌ی استخدام وزارتخانه به سید محمدتقی مصطفوی برای دعوت وی به ادامه‌ی کار در اداره‌ی عتیقات پس از پایان خدمت وظیفه به استناد وظیفه‌شناسی، مسئولیت‌پذیری و رضایت مقام‌های مافوق از عملکرد وی طی چهار سال اشتغال در اداره‌ی عتیقات (فتیری، ۱۳۸۵: ۲۲۲).

Fig. 4. The letter of Ali-Asghar Hekmat, Minister of Education and Endowments, through the employment department of the ministry to Seyyed Mohammad Taqi Mostafavi to invite him to continue working in the Antiquities Department after the end of his military service citing conscientiousness, responsibility, and the satisfaction of the official superiors of his performance during four years of employment in the Antiquities Department (Ghanbari, 2006: 222).

«پیش‌آگاهی‌های قانونی و حقوقی»، «زمینه‌های استدلالی و اقتاعی» و «نتایج تأکیدی و ابلاغی» علی اصغر حکمت دست‌کم می‌توان از دو مدرک اداری و دیوانی مکمل سخن گفت. نخست، «پاسخ به ناخرسندی ناشی از رقابت‌های حرفه‌ای و منفعت‌طلبانه‌ی باستان‌پژوهان خارجی در ایران»

از سوی رییس‌الوزرا برای سرپرست هیئت تخت‌جمشید یعنی پروفیسور ارنست هرتسفلد. واقعیت چنین تفسیرهایی و حقیقت‌تأویل‌های برآمده از آنها با جستجوی مدارکی مرتبط و شناسایی محتوایی هم‌پیوند، سنجش‌پذیر و اثبات‌شدنی خواهد بود. درواقع، برای

داده است. بر این اساس حسین علاء ضمن تأکید بر عدم پیش‌داوری خویش، نظر تیمورتاش را بر مصالح کشور و به خدمات سودمند موسسه‌های خارجی در شناسایی تاریخ گذشته ایران جلب کرده و با اشاره به مزایای گوناگون حضور نهادهای علمی در کاوش‌های باستان‌شناسی ایران، موافقت با پیشنهادهای موسسه‌های فیلادلفیا و صدور مجوز کار در استخر را خواستار می‌شود.

پاسخ نمرة ۱/۸۵۲ مورخ ۱۳۰۹/۱۱/۱۶ خ / ۳۱ ژانویه ۱۹۳۱م تیمورتاش به نامه سفیر ایران در فرانسه متضمن تمایز میان مجوزهای «کاوش» و «مرمت» و عدم صدور هرگونه جواز حفاری و تأکید بر برنامه حفاظتی و حراستی هرتسفلد در تخت جمشید و گوشزد و ابلاغ این مهم به آرتور پوپ است:

«در ضمن مراسله ... ۲۵ آذر ۱۳۰۹ [۱۳]، شرح گله‌مندی ... پروفیسور پوپ را در خصوص حفاریات ایران و اعطای امتیاز حفاری ... [به «مؤسسه» و «دانشگاه» شیکاگو] اشعار فرموده بودید، توضیحاً زحمت می‌دهم که اساساً از طرف دولت، اجازه حفاریات به هیچ یک از مؤسسات خارجی تا به حال اعطا نشده است تا اینکه از تبعیض حاصله شکایت‌مند باشند، فقط ... [مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو] برای حفاظت پرسپولیس و ابنیه تاریخی نقطه مذکوره، طرحی توسط پروفیسور هرتسفلد تقدیم داشته بود، که از طرف هیأت محترم دولت تصویب و اجازه اقدام داده شده است، و اجازه مذکور، به هیچوجه ارتباطی با اجرای عملیات حفاری و غیره ندارد بلکه صرف اقداماتی است که در حفظ و حراست ابنیه نقاط فوق‌الذکر به عمل خواهد آمد.

دوم «قانون‌مداری مدیریتی در نسبت میان وزیر و رییس‌الوزرا» که هر دو مضمون بازتابی آشکار در مکاتبه‌های رسمی دولتی همزمان — طی سال‌های پیش و پس‌کنندوکاوه‌های هرتسفلد در تخت جمشید — دارد.

مدرک اول، نامه مشروح نمرة ۱۶۸۵ مورخ ۲۵ آذر ۱۳۰۹ خ. / ۱۵ دسامبر ۱۹۳۰م حسین علاء (۱۲۶۰-۱۳۴۳خ.)، سفیر وقت ایران در فرانسه، به عبدالحسین تیمورتاش (۱۲۶۰-۱۳۱۲خ.) — وزیر دربار پهلوی — در خصوص بازتاب گله‌مندی آرتور آپهام پوپ (۱۸۸۱-۱۹۶۹م.) از صادرنشدن مجوز کاوش برای دو موسسه آمریکایی (موزه دانشگاه پنسیلوانیا و موزه پنسیلوانیا)^{۱۹} در استخر فارس و در عوض موافقت با درخواست موسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو^{۲۰} به ریاست جیمز هنری برستد (۱۸۶۵-۱۹۳۵م.) برای حفاری در تخت جمشید به سرپرستی ارنست هرتسفلد است (کریم‌لو، ۱۳۸۱: ۱۵۶-۱۵۷).

به نوشته علاء (از قول پوپ) تبعیض پیش‌آمده موسسه‌های فیلادلفیا را به رغم تأمین اعتبار مالی لازم — برخلاف موسسه شیکاگو — مایوس و ناامید ساخته و استنباط تأثیر عداوت قبلی هرتسفلد با پوپ و زمینه‌چینی برای دل‌سردی و انصراف گروه پوپ و تلاش برای انضمام امتیاز کاوش‌های استخر به مجوز تخت جمشید را دامن زده است و این با بذل انصاف در برابر خدمات پیشین پوپ و کوشش‌های جاری او در برگزاری نمایشگاه ایران در لندن و ترویج هنرها و صنایع باستانی و تاریخی ایران مغایرت دارد. درحالی‌که هرتسفلد (به قول پوپ) نه‌تنها نگرش مثبتی به ایران نداشته، نسبت‌های ناروایی نیز به ایرانی‌ها

^{۱۹} این دو موزه در متن منتشرشده نامه حسین علاء به تیمورتاش به ترتیب Museum of the University of Pennsylvania و The Pennsylvania Museum آمده است (کریم‌لو، ۱۳۸۱: ۱۵۶). درحالی‌که نگارش درست پنسیلوانیا Pennsylvania است.

^{۲۰} Oriental Institute of Chicago.

مؤکد مجوز صادره برای حضور و کار هرتسفلد در تخت جمشید و نیز بنابر مفاد قانون عتیقات و کسب تکلیف به منظور پاسخ عالی جهت ابلاغ به هرتسفلد است:^{۲۱}

«مقام منیع ریاست جلیله وزرای عظام دامت شوکته

آقای پروفیسور هرتسفلد نماینده موسسه شرقیه دانشگاه شیکاگو راجع به اشیای مستخرجه از تخت جمشید و نقاط اطراف آن یادداشتی به این وزارتخانه ارسال و تقاضا نموده است مانند سایر اماکن تاریخی بر طبق قانون عتیقات و بنابر سابقه [ای] که در خصوص «شوش» موجود است، اشیایی که در ضمن ترمیم تخت جمشید به دست می آید فی ما بین دولت شاهنشاهی ایران و موسسه شرقیه شیکاگو تقسیم شود. وزارت معارف نظر به سوابق مربوط به اجازه عمل در تخت جمشید و نظر به مندرجات قانون عتیقات این تقاضای پروفیسور را نمی تواند بپذیرد؛ زیرا که: ۱. در اجازه نامه [ای] که به مشارالیه داده شده است، فقط عبارت «عملیات خاک برداری و پاک کردن و ترمیمات در تخت

متمنی است مراتب را به مشارالیه گوشزد و خاطر نشان فرمایید» (کریم لو، ۱۳۸۱: ۱۵۸).

نامه تیمورتاش تأیید غیرمستقیم بحث‌ها و تبادل نظرهای جاری در هیئت دولت راجع به موضوع و هدف مجوز صادره برای هرتسفلد و توجه دست‌کم برخی وزرای حاضر، دست‌اندرکار یا طرف رجوع و مشورت به ارزش‌های بی‌نظیر تخت جمشید و آثار زیرسطحی آن و اهمیت اتخاذ روش‌ها یا ضوابط مناسب در سپارش برنامه‌های میدانی یا برگزاری همکاری‌های مشترک با هیئت‌های خارجی است.

مدرک دوم، نامه نمره ۲۰۰/۶۶۸۰ مورخ ۱۳۱۳/۲/۲۷ علی اصغر حکمت (وزیر معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه) به رییس الوزرای وقت، محمدعلی فروغی (۱۲۵۶-۱۳۲۱ خ.)، درباره اعلام تقاضای ارنست هرتسفلد مبنی بر تقسیم یافته‌های باستانی تخت جمشید میان دولت ایران و مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو طبق قانون عتیقات و به استناد کندوکاوهای محوطه باستانی شوش و اعلام مخالفت مستدل و رسمی (وزارت) با چنین درخواستی با توجه به مفاد

^{۲۱} حدود یک ماه پیش از نامه مورخ ۱۳۱۳/۲/۲۷، علی اصغر حکمت در نامه‌ای به تاریخ ۱۳۱۳/۱/۲۹ موضوع درخواست‌های هرتسفلد یا موسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو را برای تقسیم اشیای باستانی تخت جمشید میان دولت ایران و موسسه آمریکایی به رییس الوزرا یادآور شده و بر جدایی دو موضوع «کاوش» و «مرمت» در تخت جمشید، زمینه و نتیجه اداری - حقوقی حاصل از هرکدام و نبود امکان قانونی برای تقسیم اشیای حاصل از اجرای عملیات ساماندهی و مرمتی تأکید کرده بود:

«مقام منیع ریاست جلیله وزرای عظام دامت شوکته

اخیراً در تخت جمشید و استخر و تپه‌های معروف به ما قبل تاریخ آثار و اشیایی کشف شده است که مؤسسه مرمت تخت جمشید تقاضای تقسیم آنها را دارد. نظر به این که مؤسسه در تخت جمشید فقط حق تجدید عمارت و ترمیم دارد، البته آنچه در محوطه تخت کشف شده است تماماً متعلق به دولت شاهنشاهی خواهد بود، مگر این که بر حسب تقاضای خاص مؤسسه و تصویب مقامات عالی به بعضی اشیای به مؤسسه مزبور واگذار شود. لکن به مکتشفات استخر و تپه‌ها البته باید بر طبق مقررات قانون و نظامنامه عتیقات تقسیم شود. و چون بعضی از اشیای مزبور سنگینی و قابل حمل به مرکز نیست، باید در محل تقسیم صورت بگیرد. سهم مؤسسه معلوم و سهم دولت نیز معین گردد که آنچه لازم باشد به موزه مرکزی حمل و بقیه در تخت جمشید باقی بماند تا بعدها موزه [ای] خاص در آنجا تأسیس گردد. بنابراین مستدعی است شخص یا هیاتی را معین فرمایند که به تخت جمشید رفته، در تقسیم اشیای اقدام بنماید.» (یزدانی، ۱۳۸۰: ۱۹۶).

کارنامه مدیریتی او به‌ویژه در حوزه میراث فرهنگی و به‌خصوص عرصه باستان‌شناسی ایران برشمرد. از طرفی، مقایسه تاریخ و مضمون دو نامه حکمت به مصطفوی (مأمور زبردست) و فروغی (مقام مافوق) از ثبات در مواضع وزیر باوجود مخاطبان متفاوت و فاصله بیش از شش‌ماهه نامه دوم از نامه اول حکایت دارد. همچنین، دقت در همپوشانی‌های مشهود محتوایی میان نامه‌های حکمت و تیمورتاش را باید مؤید اتفاق نظر یا اجماع صاحب‌منصبان دولتی در باب حفظ و پاسداشت حداکثری از آثار فرهنگی و تمدنی ایران محسوب کرد. اما، مجموع برداشت‌های یادشده دال بر برخی برایندهای تقسیری نیز خواهد بود:

الف. توجه هیئت دولت وقت یا برخی مسئولان وزارتی به چیستی و چرایی حضور هرتسفلد و انتظار آنها از چگونگی و دامنه عملیات میدانی در تخت‌جمشید و تأثیر این همه بر نوع مجوز صادره برای هرتسفلد از لحاظ موضوع، محتوا و پیامد،

ب. تعجیل حکمت در پاسخ به نامه مصطفوی و در واقع پشتیبانی مدیریتی او به منظور جلوگیری از سوء استفاده هیئت خارجی از برداشت‌های خودخواسته از مدارک قانونی، سوابق اجرایی و استدلال‌های یک‌جانبه در موضوع تقسیم اشیا و جد و جهد آشکار وزیر برای تعیین تکلیف قاطع آنها خصوصاً لوح‌های کشف‌شده در تخت‌جمشید به استناد مضمون مجوز فعالیت‌های هرتسفلد و تحلیل تفکیکی ادعاها و انتظارات ناروای او،

پ. پیگیری‌های هرتسفلد باوجود ناکامی او یا کرفتر در جلب رضایت مصطفوی در عرصه میدانی برای تقسیم اشیا به‌دست‌آمده در تخت‌جمشید، تداوم مکاتبات وی از زمان

جمشید» مذکور است و ذکری از حفاری نشده است.

۲. مطابق قانون عتیقات، تقسیم اشیا در مورد حفاری باید صورت بگیرد نه سایر عملیات مرمت و اصلاح و غیره.

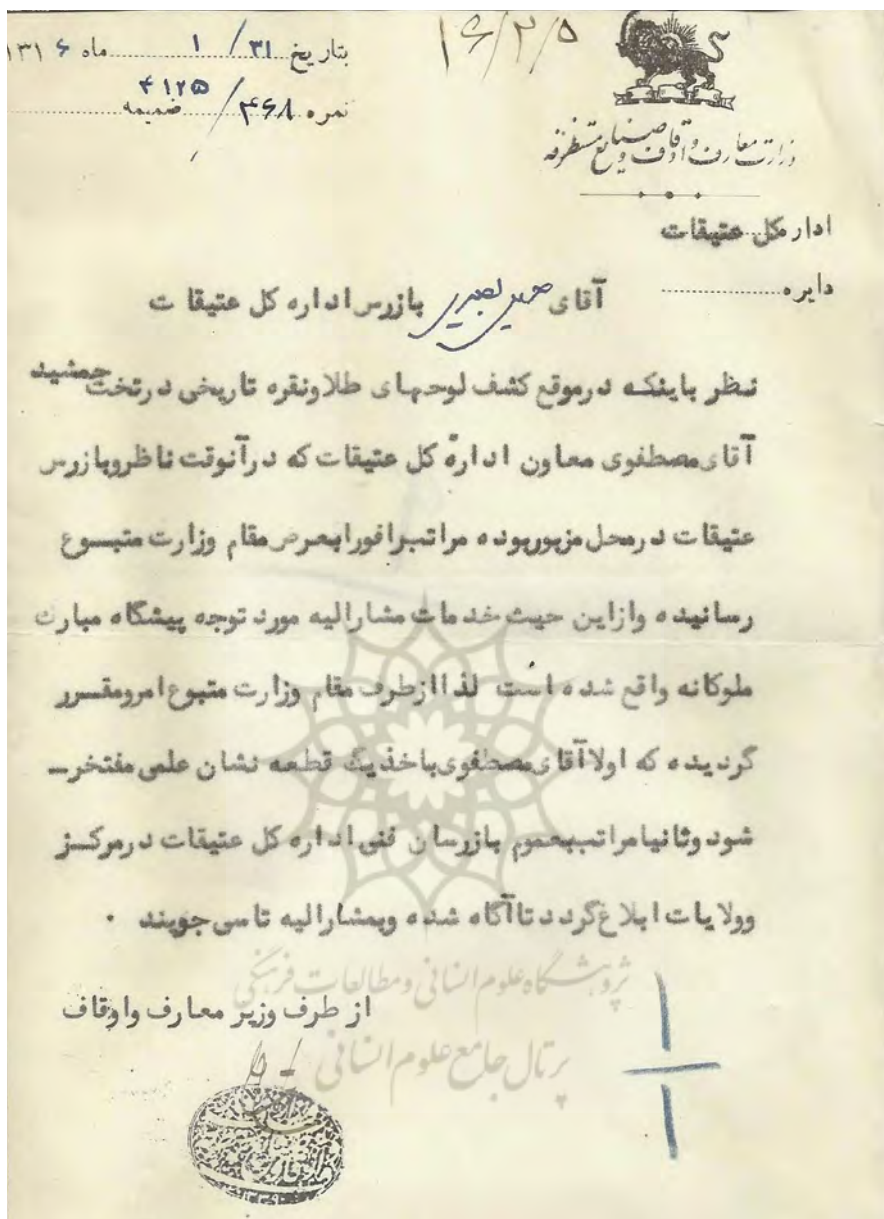
۳. در اجازه [ای] که به هیأت علمی فرانسوی شوش داده شده مصرح است که هیأت مزبور می‌تواند الواح مکتشفه را به پاریس برده مشروط بر این که تمام آنها را پس از مطالعه و ترجمه به خرج خود هیأت به تهران اعاده و نسخه [ای] از ترجمه را نیز تسلیم نمایند. بنابراین نه در اجازه دولت و نه در قانون و نه در سابقه شوش نکته [ای] که تقسیم اشیا مستخرجه تخت جمشید را ایجاب نماید، موجود نیست. لکن نظر به این که موسسه شرقیه شیکاگو در ترمیم و تجدید بنای ابنیه تخت جمشید قبول زحمت و مخارج متعهد به نموده است. لازم است به طریقی که مقتضی باشد از موسسه مذکور تشویقی به عمل آمده و در عین حال استفاده علمی از الواح مذکور برای علم تاریخ به قدر مقدور حاصل شود.

اما در باب اشیا مستخرجه از نقاط خارج تخت جمشید مثل استخر و تپه‌های ما قبل تاریخ که جداگانه اجازه حفاری قانونی به پروفیسور هرتسفلد داده شده است. البته مطابق مقررات قانون عتیقات باید عمل تقسیم صورت بگیرد. مستدعی است در این باب نظر محترم را ابلاغ فرمایند که همان طور به پروفیسور هرتسفلد جواب داده شود.

سواد یادداشت پروفیسور هرتسفلد لفاً تقدیم گردید.» (یزدانی، ۱۳۸۰: ۱۹۷ و ۱۹۸).

نوشته صریح، مستند، استدلالی و راهگشای حکمت را باید در زمره یکی از مدارک مثبت

^{۲۲} نشانه‌گذاری‌های نگارشی در متن نقل‌قول‌شده و در بازگفت پانوش ۲۲ از آن گردآورنده اسناد در منبع یادشده است.

تصویر ۵. اعلام قدرشناسی و تقدیر از محمدتقی مصطفوی به پاس دقت، مراقبت و پیگیری در موضوع کشف لوحهای زرین و سیمین تخت جمشید و تحویل شدن آنها به دولت ایران با اهدای نشان علمی به وی و الگوسازی ضمنی برای عموم بازرسان فنی اداره کل عتیقات (از مجموعه خانوادگی محمدتقی مصطفوی).

Fig. 5. Acknowledgments to Mohammad Taghi Mostafavi for his diligence, care, and follow-up in the issue of discovering gold and silver plates of Persepolis and handing them over to the government of Iran by awarding him a scientific award and setting an implicit example for all technical inspectors of the General Directorate of Antiquities (The family collection of Mohammad Taghi Mostafavi).

ساختار اداری و بدنه کارشناسی. این نامه - که البته فارغ از زمینه‌های کاری پیش‌آمده برای آشنایی و همکاری مصطفوی با علی اصغر حکمت و آگاهی و اذعان حکمت بر توانایی‌های بالقوه مصطفوی نیست - از سوی وزیر معارف به واحد استخدام وزارتخانه و در خطاب به شخص مصطفوی دو سال و نیم پس از شروع به کار او در اداره عتیقات نوشته شده و نویدبخش آینده پُرباری است که حکمت در طالع و قسمت مصطفوی می‌دید.

علی اصغر حکمت، وزیر معارف وقت، در نامه شماره ۶۵۷۰۱/۲۵۰۳۶ مورخ ۱۳۱۴/۱۲/۱۲، با توجه به فراخوانی مصطفوی به خدمت نظام وظیفه او را به جهت شایستگی، سخت‌کوشی، رضایت مدیران ارشد و عملکرد مورد قبول وزارت معارف ستوده و خواستار ادامه کارش در اداره عتیقات پس از پایان دوره سربازی می‌شود. با وجود روش نادر و رویه نامعمولی که شاهد آنیم، شناخت شخصیت حکمت و کارنامه پُر برگ و بار علمی، فرهنگی، اجرایی، سیاسی و اجتماعی او؛ توجه دقیق‌تر بر متن، استدلال و هدف نامه؛ آگاهی از روند رویدادهای پیش و پس کاری و عرصه‌های شغلی، حوزه‌های مأموریتی، زمینه‌های مناسبتی و دستاوردهای گوناگون و ماندگار مصطفوی در راه طولانی پیش‌رو از یک سو مبین نگاه تیزبینانه و جامع‌الاطراف، اراده مستدل و با ثبات و انتظار و پیگیری مجدانه حکمت برای تحقق خواسته‌اش و از سوی دیگر گویای ارزش، کارایی و آینده پُرثمر مصطفوی است. چنانکه خواهیم دید اسناد بعدی هم از درستی اعتماد حکمت به مصطفوی و تأیید تجربه و دوران‌دیشی او نشان و خبر دارد.

سند سوم: نمونه و الگو

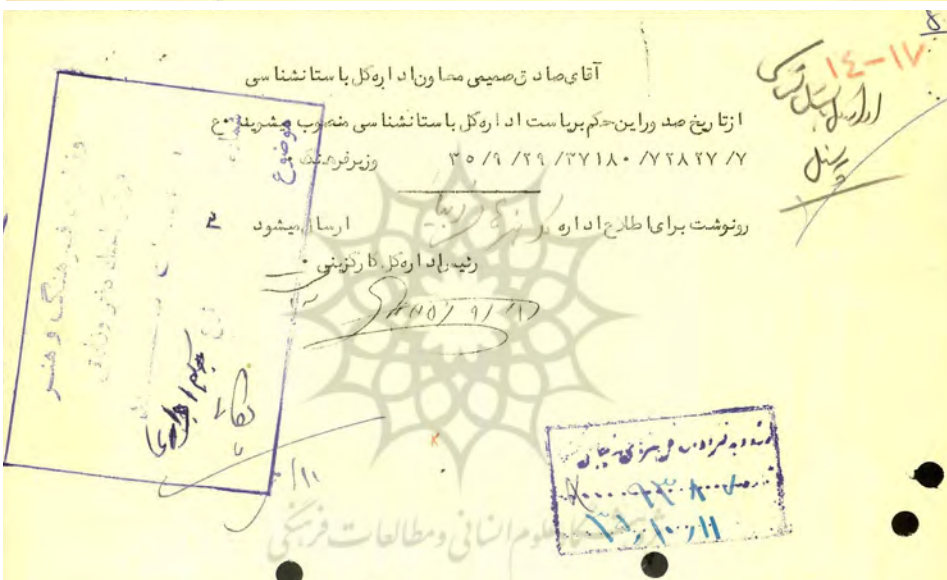
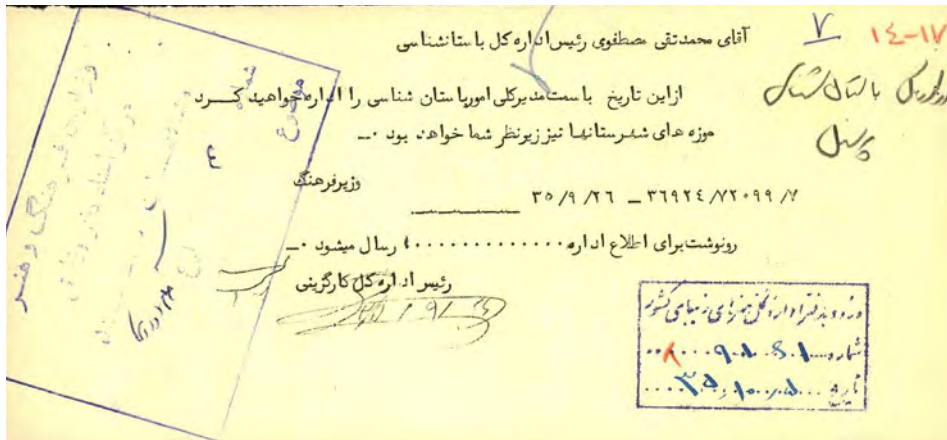
به نظر می‌رسد در بررسی سرگذشت حرفه‌ای و کارنامه اداری، اجرایی و علمی سید محمدتقی مصطفوی آنچه را که لازم است

کشف لوح‌ها در اواخر شهریورماه ۱۳۱۲ تا دست‌کم شش ماه پس از آن (که به احتمال از رایزنی و ملاقات با برخی مسئولان داخلی و خارجی یا واسطه‌های مرتبط جدا نبود)، اتخاذ موضع استدلالی ثابت، مستند و خلل‌ناپذیر حکمت در برابر تقاضاهای هرتسفلد طی مکاتبات متعدد و منطبق با رویدادهای پیش‌آمده.

بدین ترتیب، آنچه از پرتو معرفی و شرح و نگرش تأویلی به نامه اصلی معرفی‌شده در اینجا و دو مدرک تکمیلی مرتبط و هم‌مضمون با آن برمی‌آید «حاکمی از مسئولیت‌شناسی و تیزهوشی اداری مصطفوی»، «نشان از پشتیبانی اداری و قانونی نماینده دولت ایران از سوی بالاترین مقام دستگاه اجرایی (با راهکارها و تأکیدهای حاکمی از درک مفاد و اصول قراردادها و مجوزها و استفاده مدبرانه از ظرفیت‌های استدلالی مستتر در متن و چارچوب آنها)» و «دال بر اهمیت علمی، فرهنگی و ترویجی آثار باستانی و تاریخی نزد متولیان وقت باستان‌شناسی و ارزش حفظ گنجینه‌های ملی کشور نزد اولیای دولتی» است.

سند دوم: لایق و سزاوار

پایان سال ۱۳۱۲ خ. با زمان اعزام مصطفوی به خدمت نظام مصادف شد. به نظر می‌رسد پیشینه تحصیلی و آموزشی او و تسلط وی بر زبان فرانسه به همراه سابقه‌ای که از حضور مؤثر میدانی، تلاش‌های نتیجه‌بخش اداری و تأثیرگذاری‌های بی‌تردید بر تملک، حفظ و ارسال آثار اکتشافی پیش‌گفته در تخت جمشید به جا گذاشته بود، انگیزه‌های نگارش نامه‌ای جالب اما مهم در سیر کارنامه حرفه‌ای سید محمدتقی بوده باشد (تصویر ۴). ضمن اینکه چنین سندی دریچه‌ای است بر بخشی از شیوه و نگرش مدیریتی کلان آن دوره به

تصویرهای ۶ (بالا) و ۷ (پایین). دو ابلاغ صادره در اواخر آذرماه ۱۳۳۵ خ. از سوی وزیر فرهنگ وقت (محمود مهران) برای محمدتقی مصطفوی در سمت «رئیس اداره کل باستانشناسی» و انتصاب او به «مدیر کلی امور باستان شناسی و موزه های شهرستانها» و جایگزینی صادق صمیمی، معاون وقت اداره کل باستانشناسی» به ریاست همان اداره کل که حاکی از وجود دو منصب همزمان حاکمیتی برای باستان شناسی ایران و تقسیم وظایف «ستادی» و «صفی» میان آنهاست (از مجموعه شخصی).

Fig. 6 (up) and Fig. 7 (down). Two notices issued in the second half of December 1956 by the Minister of Culture (Mahmoud Mehran) for Mohammad Taghi Mostafavi as “Head of the General Directorate of Archaeology” and his appointment as “Director General of Archaeological Affairs and City Museums” and the replacement of Sadegh Samimi, the deputy of the General Directorate of Archaeology, as the head of the same General Directorate, which indicates the existence of two simultaneous governing positions for Iranian archaeology and the division of “staff” and “line” duties between them (Personal collection).

از «چه گاهی های شکل گیری»، «چرای های یکی از کنشگران تأثیرگذار بر سیر باستان شناسی تحول» و «چگونگی های تکوین» کارکرد و بازده ایران به طور مکتوب بیابیم، به شکل مستند

از آن هستیم. به طور کلی محتوا و مفاد این نامه در بردارنده اطلاعات درون متنی و دلالت‌های برون متنی چندی است:

۱. قالب، ساختار، اجزاء، محتوا و به طور کلی سبک اداری و اجرایی نامه و مبنای سلسله مراتبی آن از وزارت (معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه) به یکی از واحدهای متبوع (اداره کل عتیقات) — منتها نه رییس یا مدیرکل آن که مستقیماً یکی از بخش‌های واحد تابع (دایره بازرسی فنی) — که با توجه به «فرستنده و مخاطب»، «محتوا و موضوع» و «تکلیف و ابلاغ» حاکی از اهمیت «رویداد و پیامد»، ضرورت «توجه و التزام» و تأکید بر «روش مقبول یا ترسیم چشم‌انداز مطلوب» برای امور جاری و آتی نهاد مجری و انتظار مُبرم دستگاه حاکمیتی فرادست از نهاد متبوع است.

به نظر می‌رسد مجموعه عواملی چون مضمون کلی نامه و مفاد پایه و پیرو آن، زمان نگارش و صدور، مناسبت و دلیل، اشخاص نامبرده، تصمیم و خواست و توقع و چشم‌داشت مطرح شده چنان قوی، محرک و لازم بوده که شخص وزیر (با وجود امضا «از طرف» در ذیل نامه) یک راست مسئول بخش بازرسی فنی اداره کل عتیقات را خطاب قرارداد و ضمن اعلام اراده و خبر، نتیجه و هدف را نیز ابلاغ کرده است.

۲. مخاطب نامه — بازرس اداره کل عتیقات — که سمت مافوق یا مقام ارشد بر عموم همکاران فنی، ناظران یا نمایندگان ستادی یا صنفی اداره کل عتیقات را بر عهده داشته و متن و موضوع طرح شده باید از طریق او به اطلاع کارکنان ذیربط نه تنها رسانده شود که انتظار «وزارت» یا «حاکمیت» وقت از مأموران — البته مستدل، مستند و با مثال و مصداق — بر آنها ابلاغ گردد. چنین روش و نگرشی با وجود ظاهر غریب، سیاق نامعمول یا دست‌کم پرسش‌برانگیز احتمالاً

گردآوریم، در چارچوب نمونه شرح کنیم، در بوته نقد بسنجیم و حتی در قالب تصویر مقایسه و تحلیل کنیم را می‌توان علاوه بر انتشارات خود او یا مجموعه‌های تدوین‌شده سپسین (صدری، ۱۳۸۱؛ ۱۳۸۳؛ قنبری، ۱۳۸۵)، بنابه مکاتبه‌ها و اسناد اداری موجود بازنگری، تبیین و تکمیل کرد. این ادعا در قیاس با بسیاری از همکاران هم‌دوره مصطفوی به‌ویژه طی سالهای اولیه و میانه خدمت او — دست‌کم طبق اطلاعاتی که تاکنون داریم — نمود و نشانی بیشتر و محسوس‌تر دارد. به سخن دیگر، مدارک مورد نظر ما از نظر محتوا و مضمون و دلالت‌های برآمده در سیر نظام‌مند تاریخی و در هم‌سنجی‌ها و مقابله‌های موردی، پُرکننده وقعه‌های بینشی یا خلاءهای اطلاعاتی نه‌تنها درباره مصطفوی بلکه گاه درباره تاریخچه باستان‌شناسی علمی و مدیریتی ایران است. سومین سند مورد بحث در اینجا مصدقی است بر بخشی از گفته‌های ما به خصوص از لحاظ نگرش‌ها و سازوکارهای راهبردی و اجرایی باستان‌شناسی کشور (تصویر ۵).

نامه سوم به تاریخ سی‌ویکم فروردین ماه ۱۳۱۶ خورشیدی و شماره ۴۶۸/۴۱۲۵ متن ماشین‌نوشت هشت سطری «وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه» به بازرس اداره کل عتیقات - شادروان حسین بصیری - درباره اعلام اهدا نشان علمی به محمدتقی مصطفوی به پاس خدمت مجداً و اهتمام غیرمتدانه او در ماجرای کشف لوح‌های زرین و سیمین هخامنشی در میانه سال ۱۳۱۲ است. در واقع، چهار سال پس از یکی از مهم‌ترین رویدادها و دستاوردهای اکتشافی در سیر باستان‌شناسی ایران با ارجاع به یافته‌های یادمانی و بی‌نظیر موجود شاهد یادآوری موضوع، استناد به واقعه و پاس‌داشت نتیجه «علمی-ملّی»، «حرفه‌ای-اخلاقی» و «مثالی و نمادین» عناصر و اجزا یا زمینه‌ها و نمودهایی

گذشت زمان چهار ساله از رویدادِ اکتشاف — است.

۴. تقدیر از مأمور، قدردانی از خدمت و به‌ویژه علمی شمردن عملکرد نمایندهٔ ادارهٔ عتیقات، عالمانه دانستن اکتشاف و تأکید بر ارزش‌های مادی و معرفتی آثار کشف‌شده از سوی بالاترین مقام اجرایی و توجه وی به اهمیت الگوسازی و لزوم ترویج سرمشق بین کارکنان با اعلام رسمی موضوع و اهدای یادبود.

۵. مقایسهٔ مضمونی نامهٔ مورد بحث با اطلاعات منابع تاریخی حاکی از آن است که پیش‌زمینهٔ چنین مکاتبه‌ای را باید در بازدید رضاشاه و ولیعهدش، محمدرضا، از تخت‌جمشید در نخستین روزهای فروردین ۱۳۱۶ خ، کنجکاو‌های آنها در باب محل کشف لوح‌های زرین و سیمین و معرفی و روشنگری‌های میدانی شادروان حسین بصیری از جریان اکتشاف و سیر اخبار و رویدادهای اداری جست (افسر و موسوی، ۱۳۵۵: ۱۰۲ و ۱۳۳).

بدین ترتیب، نامه‌ای که در نگاه نخست صرفاً از پاسداشتِ رویداد و تشویق ناظر یا بازرسی مسئولیت‌پذیر حکایت دارد و مضمون کلی آن تعیین ملاک، مینا یا مثالی برای یادآوری یا معرفی نمونه یا الگویی حرفه‌ای در منظر همکاران و اهمیت کارایی، تأثیر و بازده عملکرد آنهاست، گذشته از تأکید دوباره بر صلاحیت‌ها و سزاواری‌های سید محمدتقی مصطفوی در روند کارنامهٔ شغلی او، سندی است که تأویل محتوا و برآیند درونمایه‌هایش بر نگرش‌ها و رویکردهای مدیریتی، برخی تغییرات اداری و تشکیلاتی، سبک و روش راهبردی مقام‌های حاکمیتی و وجود داده‌های همپوشان با منابع تاریخی نیز دلالت می‌کند.

تصویر ۸. عکس سید محمدتقی مصطفوی در ضمیمهٔ زندگینامهٔ علمی خودنوشت او بنابه دعوت شجاع-الدین شفا (۱۲۹۷ تا ۱۳۸۹) جهت شرکت در کنگرهٔ ایران‌شناسان، ۹-۱۶ شهریور ۱۳۴۵، تهران (از مجموعهٔ شخصی)

Fig. 8. Seyyed Mohammad Taqi Mostafavi's photo in the appendix of his scientific biography written by himself at the invitation of Shojauddin Shafa (1918 - 2010) to participate in the Congress of Iranologists, August 31 to September 7, 1966, Tehran (Personal collection).

دال بر اطلاعات مبادله‌شده میان شاه و وزیر، اهمیت موضوع برای حاکمیت و ارکان اجرایی بالادست و پیش‌بینی‌های آینده‌نگرانه در خصوص مواجههٔ اداری و قانونی ناظران و نمایندگان میدانی اداره‌کل عتیقات با سرپرستان هیئت‌های خارجی است.

۳. ارتقای شغلی سید محمدتقی مصطفوی به معاونت اداره‌کل عتیقات در فاصلهٔ کوتاهی از آغاز به کار وی در آن نهاد (به سال ۱۳۱۰ خ. و بعد از اعزام به خدمت نظام وظیفه در اواخر ۱۳۱۲ و ادامهٔ به کار از سال ۱۳۱۴) که دلالتی رسمی و ضمنی بر حسن عملکرد و اعتماد دستگاه وزارتی و ستادی به وی دارد و از طرفی نیز مُعرف و مؤید وظیفه‌شناسی و تعهد حرفه‌ای مصطفوی نزد وزیر معارف (علی اصغر حکمت)، حاکمیت وقت و اداره‌کل عتیقات — ولو با سابقهٔ خدمتی کوتاه و

سند چهارم: مشاور و سیاست‌گذار

حضور مسئولانه و تلاش مجدانه محمدتقی مصطفوی در سیر خدمت اداری و آدای کارساز و وظایف شغلی طی سلسله‌مراتب دیوانی که توأم با نیل به دستاوردهای مهم و مثالی و ارتقا به جایگاه ریاست در دستگاه عتیقات یا نهاد رسمی باستان‌شناسی ایران بود، موجب اعتبار حرفه‌ای او و اعتماد، اقبال و رویکرد بیش‌ازپیش مسئولان و مجموعه‌های کلان تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز دولتی به وی نیز شد. درواقع، فرصت‌های ناخواسته و پیشامدهای بایسته در اداره، نظارت و راهبرد بخشی از امور فرهنگی کشور توجه به سابقه کاری، سیر اداری و منصب مدیریتی مصطفوی و استفاده تخصصی و بهره‌برداری حرفه‌ای از توانمندی‌های او را برای مشورت، تدبیر و تصویب تصمیم‌های لازم ضروری ساخته و بدین ترتیب مأموریت‌ها یا تکلیف‌های تازه‌ای در خارج از دستگاه باستان‌شناسی کشور پیش روی وی قرار می‌گرفت.

در اواخر دهه سوم سده ۱۴ خورشیدی مقارن با جنبش‌های سیاسی و التهاب‌های اجتماعی دوران ملی شدن صنعت نفت و برابر با دوره زمامداری عبدالحمید زنگنه (۱۲۸۳-۱۳۲۹ خ.) بر وزارت فرهنگ به منظور «تشویق و پشتیبانی هنرمندان»، «ایجاد نمایشگاه‌ها»، «تهیه فیلم‌های تربیتی»، «تأسیس موزه یا نمایشگاه دائمی از آثار نقاشی و حجاری ملی ایران» اساسنامه «شورای عالی هنرهای زیبا» در ۸ ماده طی هفتصد و هفدهمین جلسه «شورای عالی فرهنگ» به تصویب رسید. طبق ماده ۲ این اساسنامه اعضای شورا ۱۵ نفر مرکب از «مدیرکل نگارش و هنرهای زیبا» و ۱۴ نفر از متخصصان امور هنرهای ملی را دربر می‌گرفت (وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۷: ۲۶۵ و ۴۴۷). انتخاب اعضا به پیشنهاد «مدیرکل نگارش و هنرهای زیبا» و تصویب مقام وزارت

فرهنگ بود. بر این اساس محمدتقی مصطفوی در کنار خبرگانی چون روح‌الله خالقی (۱۲۸۵-۱۳۴۴)، محمود بهرامی، دکتر مهدی نامدار (۱۲۷۹-۱۳۴۸)، ابوالحسن صدیقی (۱۲۷۶-۱۳۷۴)، اسمعیل آشتیانی (۱۲۷۱-۱۳۴۹)، مهندس محسن فروغی (۱۲۸۶-۱۳۶۲)، دکتر مهدی بهرامی (۱۲۸۴-۱۳۳۰)، علی محمد حیدرخان، حسین بهزاد (۱۲۷۳-۱۳۴۷)، حسین گل‌گلاب (۱۲۷۶-۱۳۶۳)، پرویز محمود (۱۲۸۸-۱۳۷۵)، علی کریمی و تیمسار سرلشگر فرج‌الله آقاولی (۱۲۶۷-۱۳۵۳) در زمره اعضای «شورای عالی هنرهای زیبا» در آمد. علاوه بر اساسنامه و مفاد آن، «آیین‌نامه وظایف شورای عالی هنرهای زیبا» نیز در ۵ ماده مسئولیت‌های شورا را تبیین می‌کرد (وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۷: ۲۶۳ و ۲۶۴). در بندهای «ز» و «ی» ماده ۳ این آیین‌نامه (ناظر بر شرح «وظایف کمیسیون شورای عالی هنرهای زیبا») به دو موضوع موزه‌ای و باستان‌شناختی تأکید شده است:

«ز- تأسیس موزه یا نمایشگاه دائمی از آثار نقاشی و حجاری ملی ایران بوسیله جمع‌آوری پرده‌های مختلفی که در مجلس شورایملی و عمارات دولتی و سلطنتی یا نزد اشخاص وجود دارد.» ...

ی- موزه باستان‌شناسی و موزه مردم‌شناسی هر دو تابع این قسمت [تصمیم‌های شورای عالی هنرهای زیبا] خواهند بود و هریک از این موزه‌ها باید لااقل هر سه ماه یکبار مجموعه‌ای از ذخایر خود را که مربوط به قسمت خاصی [از لحاظ دوره فرهنگی یا منطقه باستانی و تاریخی ایران] باشد، [بطریقی مرتب و جالب بمعرض نمایش بگذارد و در صورت امکان کتابچه‌های راهنمای مربوط به هنر نمایش را تهیه و

دال بر واقعیت‌های تاریخی استنادپذیر و حتی اصلاح‌کننده گفتارها و استنباط‌های کلی‌گویانه پیشین نیز باشد. از جمله نمونه‌های مهم و تاکنون مغفول‌مانده و تأثیرگذار بر سیر تبیین‌ها و تاریخچه‌نویسی‌های ناظر بر بررسی روند تحول تشکیلات باستان‌شناسی ایران دو ابلاغ یا حکم اداری با تاریخ ۲۶ و ۲۹ آذرماه ۱۳۳۵ خ. به امضای وزیر فرهنگ وقت (محمود مهران) برای سید محمدتقی مصطفوی و صادق صمیمی است (تصویرهای ۶ و ۷).

براساس دستور اداری نخست، مصطفوی در تاریخ ۱۳۳۵/۹/۲۶ سِمَت «رئیس» اداره‌کل باستان‌شناسی را ترک گفته و به «مدیرکلی» امور باستان‌شناسی و موزه‌های شهرستانها (در وزارت فرهنگ) منصوب شده است. دستور دوم، سه روز بعد با تاریخ ۱۳۳۵/۹/۲۹ حاکی از انتصاب صادق صمیمی «معاون» وقت اداره‌کل باستان‌شناسی به «ریاست» آن اداره‌کل است. بنابراین، درمی‌یابیم که باستان‌شناسی ایران در مقطعی از سیر تاریخی خود (که سرآغازش به پیش از مدیرکلی مصطفوی و به زمان آندره گدار بازمی‌گردد) در آن واحد دارای دو راهبر یا مسئول حاکمیتی خُرد و کلان یا به تعبیر امروزی «صافی» و «ستادی» در زیر چتر وزارت فرهنگ بوده است. به‌نظر می‌رسد «اداره‌کل باستان‌شناسی» با مسئول موصوف به «رئیس» واجد نقش خاص، تأثیر مستقیم، اختیار و اراده نافذ و دال بر کارویژه‌های تخصصی در باستان‌شناسی — همچون بررسی و کاوش محوطه‌ها، شناسایی آثار و مجموعه‌های فرهنگی، کارشناسی اموال و رسیدگی به درخواست‌ها و صدور مجوز برای تفحص‌های علمی و تجاری و آموزش اعضا و تربیت متخصصان — (تا پیش از تأسیس وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۴۳ خ.) بوده است. این‌همه ریشه در پیشینه مستند به «قانون عتیقات»،

منتشر نماید و عموم محصلین و آموزگاران و دبیران را برای بازدید این نمایشگاهها دعوت نمود[ه] و در هر نمایشگاه باید خطابه‌هایی در موضوع نمایش [آثار موزه‌ای] توسط اهل فن ایراد گردد.» (وزارت فرهنگ و هنر، ۱۳۵۷: ۲۶۴).

بنابراین، دایرة کارویژه‌های «شورایعالی هنرهای زیبا» مجموعه‌ای از نیازها، توان‌ها، امکان‌ها و بهره‌برداری‌های ممکن موزه‌ای و باستان‌شناسی را در کنار مسئولیت‌هایی متنوع در زمینه‌هایی چون محسمه‌سازی، معماری، نگارگری، موسیقی، فیلم‌سازی و نمایش و برگزاری نمایشگاه‌های مربوط دربر می‌گرفت. مرور تطبیقی مجموعه وظایف «شورا» از یک سو دال بر فراگیری حوزه وسیعی از زمینه‌های فرهنگی و نمودهای تمدنی ایران‌زمین، تدبیر راهکارهای لازم برای ساماندهی، توسعه، تحول و بهره‌برداری‌های بهینه و کیفیت‌محور از منابع موجود و از سوی دیگر و متناسب با موضوع بحث این مقاله حاکی از جایگاه متفاوت و نقش متمایز و تاکنون مطرح‌نشده محمدتقی مصطفوی در بخشی از سیاست‌گذاری‌های فرهنگی کشور با تمرکز بر اهمیت موزه‌ها و یافته‌های باستان‌شناختی در آموزش و رشد علمی و ارتقای سواد عمومی ایرانیان است.

سند‌های پنجم و ششم: مدیریت‌های دوگانه
مدارک اداری بازمانده از انتصاب‌ها و ارتقای‌های شغلی مصطفوی در «اداره عتیقات» و بعد «اداره‌کل باستان‌شناسی» ضمن بازنمود برخی توالی‌های تاریخی، معرفی جایگاه‌ها و سِمَت‌های شغلی، ذکر منصب‌ها یا مقام‌های موجود یا تازه‌تعریف در چارچوب نمودارهای ساختاری یا سازمانی باستان‌شناسی ایران در مواردی شاید

دفتر و بایگانی»، «دایره ابنیه تاریخی»، «شعبه حفاری»، «شعبه تاسیسات و انبار»، «موزه ایران باستان» و بخش «مردم‌شناسی» در کالبد «اداره کل باستانشناسی» جای گرفت. به لحاظ «مسئولیت‌ها» نیز هفت سرفصل تعیین شد:

۱. «اجرای قانون عتیقات در تعمیر و صیانت ابنیه تاریخی»،

۲. «حفاری‌های علمی»،

۳. «صدور اجازه و نظارت بر حفاری‌های هیئت‌های خارجی و کاوش‌های تجارتي و صدور اشیاء عتیقه»،

۴. «جمع‌آوری مجموعه‌ها و آثار تاریخی و مردم‌شناسی واجد ارزش‌های موزه‌ای و برگزاری نمایشگاه‌های موقت و دائم برای آنها»،

۵. «همکاری با دانشمندان و پژوهشگران غیرایرانی متخصص در آثار تمدن‌های ایران زمین»،

۶. «تهیه و تدوین نشریات لازم برای معرفی آثار تاریخی و تفحص‌های جدید باستان‌شناسی» و

۷. «تأسیس و تکمیل موزه‌های کشور».^{۲۳}

بدین ترتیب، محمدتقی مصطفوی در نیمه دهه چهارم سده ۱۴ خورشیدی و در ۵۱ سالگی آنچه را که تا آن زمان از پیشینه اداری و کارشناسی،

«تأسیس موزه ایران باستان» و سابقه اداری و اجرایی «اداره عتیقات» داشت و مجموعه کارکردهایی را ذیل دو بخش عمده یعنی «دایره ابنیه تاریخی» و «دایره موزه و حفاری» دربر می‌گرفت (افسر و موسوی، ۱۳۵۵: ۱۰۵ و ۱۰۸). دستگاه (رئیس اداره کل باستان‌شناسی) در برابر نهاد «مدیرکل امور باستان‌شناسی» (چه بسا از نظر مکانی یا فضایی مستقر در وزارت فرهنگ) همچون واحدی صنفی و در نسبت با استان‌ها، اداره‌ها یا نمایندگی‌های خود در سایر شهرهای کشور به مانند مجموعه‌ای ستادی ایفای نقش می‌کرد.

از طرفی، «مدیرکل امور باستان‌شناسی» با اهتمام بیشتر در مرمت و حفاظت بناهای تاریخی و نقش فراگیر در امور مشاوره‌ای، توسعه محوری، تسهیل‌گری‌های بودجه‌ای و اعتباری، جایگاه نظارت بر عملکرد و مشارکت در برنامه‌ریزی، خط‌مشی‌گزینی، ارتباط و مشورت با وزارت فرهنگ جلوه و نمادی ستادی را نسبت به «اداره کل باستان‌شناسی» به خود گرفته بود.

با تحولات پس از جنگ جهانی دوم و مقارن با اواخر دهه بیست و اوایل دهه سی سده ۱۴ خ.، ساختار و وظایف «اداره کل باستان‌شناسی و موزه‌ها» دگرگونی‌های تکاملی تازه‌ای به خود دید (افسر و موسوی، ۱۳۵۵: ۱۵۹ و ۱۶۰). از نظر «تشکیلات» پس از مدیر و هیئت مدیره ۳ نفره، شش واحد شامل «اداره باستان‌شناسی»، «دایره

^{۲۳} چنین نمودار و رویه‌ای تا زمان تشکیل وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۴۳ برقرار بود و پس از آن با تفکیک اداره کل باستان‌شناسی از موزه‌ها به ترتیب «اداره کل باستان‌شناسی و فرهنگ عامه» و «اداره کل موزه‌ها و حفظ بناهای تاریخی» شکل گرفت (افسر و موسوی، ۱۳۵۵: ۱۹۳ و ۱۹۴). دگرگونی‌های بعدی مربوط به پس از آذرماه ۱۳۵۱ و تصمیم وزارت فرهنگ و هنر برای ایجاد چهار واحد اداری - اجرایی به جای دو نهاد قبلی - «اداره کل باستان‌شناسی و فرهنگ عامه» و «اداره کل موزه‌ها و حفظ بناهای تاریخی» - است (افسر و موسوی، ۱۳۵۵: ۲۶۹):

۱. «اداره کل حفاظت آثار باستانی و بناهای تاریخی ایران».

۲. «مرکز پژوهش‌های باستان‌شناسی و تاریخ هنر ایران» (که «مرکز باستان‌شناسی ایران» نام گرفت).

۳. «اداره کل موزه‌ها».

۴. «مرکز پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه ایران» (که به «مرکز مردم‌شناسی ایران» موسوم شد).

تغییر و تبدیل‌های پسمین را باید در پس وقوع انقلاب اسلامی و پیامدهای بنیادین آن در عرصه‌های گوناگون و از جمله

تصویر ۹. نامه رئیس دانشگاه ملی ایران (شهید بهشتی فعلی) به سید محمدتقی مصطفوی درخصوص تصویب اهدای مدرک دکتری افتخاری به او در شورای دانشگاه به تاریخ ۲۷ بهمن ماه ۱۳۵۵ خ. و اعلام موعد برگزاری مراسم خاص مربوط به آن (از مجموعه خانوادگی محمدتقی مصطفوی). در اینجا از گزاره ستایش آمیز منطبق با ساختار حاکمیتی و فضای اداری - مدیریتی زمانه نگارش و صدور، در سرآغاز نامه (با درج نقطه چین) چشم پوشیده ایم.

Fig. 9. The letter of the President of the National University of Iran (currently Shahid Beheshti) to Seyyed Mohammad Taghi Mostafavi regarding the approval of the awarding of an honorary doctorate to him in the university council dated February 16, 1977, and the announcement of the date of the special ceremony related to it (The family collection of Mohammad Taghi Mostafavi). Here, we have ignored the praiseworthy statement in accordance with the governance structure and the administrative-management space at the time of writing and issuance at the beginning of the letter (with dotted lines).

دستاوردهای علمی و انتشاراتی و سوابق اجرایی و مدیریتی در سه برهه یا مرحله تحولی دستگاه محل خدمتش — یعنی «اداره عتیقات» نخستین، «اداره کل عتیقات» پسین و «اداره کل باستان‌شناسی» سپسین — و در نتیجه دستگیری با بزرگانی چون آندره گدار و علی اصغر حکمت و شماری از همکاران خود حاصل آورده بود را تحویل معاونش صادق صمیمی داد و با میراث شغلی گرانباری راهی «مدیرکلی امور باستان‌شناسی و موزه‌های شهرستانها» شد.

ساختارهای اداری - مدیریتی و کارشناسی - اجرایی باستان‌شناسی ایران به طور خاص و میراث فرهنگی کشور به طور عام بررسی و ارزیابی کرد.

آنها، نشان می‌دهد که اولاً، دو عنوان «مدیرکل باستان‌شناسی» و «رئیس اداره کل باستان‌شناسی» دو سمت شغلی متفاوت — ولو در عین حال مکمل هم — با مفهوم‌های تفکیک‌شده از لحاظ «حوزه رویکرد»، «صدر و ذیل مراتب» و «دامنه اجرا» بوده‌اند. ثانیاً، محمدمتقی مصطفوی با انتصاب به سمت «مدیرکلی امور باستان‌شناسی و موزه‌های شهرستان‌ها» در تاریخ ۱۳۳۵/۹/۲۶ حدود دو سال پیش از بازنشستگی در آبان ماه ۱۳۳۷ ریاست اداره کل باستان‌شناسی را تحویل معاون خود صادق صمیمی داده و از این‌رو با شغل «مدیرکلی امور باستان‌شناسی و موزه‌های شهرستانها» از خدمات دولتی بازنشسته شد، نه با مقام «رئیس اداره کل باستان‌شناسی».

سند هفتم: دانشور و مرجع

بازتاب اعتبار حرفه‌ای مصطفوی در باستان‌شناسی ایران فقط به حوزه‌های «اداری - میدانی»، «اموالی - حقوقی» و «مشاوره‌ای و سیاست‌گذاری» محدود نشد. «ثبات رای و گام» و «پیوستگی اراده و نظر» در «نگارش و گزارش» و «چاپ و انتشار» دستاوردها نیز از او محقق‌ی مرجع و با آثاری مستند و منبع برای پژوهشگران و شایسته‌تجسین از سوی بزرگان و عالمان ساخت. جدا از مقاله‌های کوتاه و بلند مصطفوی، کتاب یادمانی اقلیم پارس (۱۳۴۳) از جمله یادگارهای معنوی وی در گنجینه آثار مکتوب باستان‌شناسی ایران است. اهمیت و ارزش این کتاب در زمان انتشار به قدری بود که علی‌اصغر حکمت را بار دیگر به ارج‌گذاری و قدردانی از نویسنده عالم آن طی سرآغاز مقدمه مشروح ۳۶ صفحه‌ای خود بر کتاب یادشده واداشت:

«نویسنده این کتاب مستطاب، از این سبب درخور ستایش است که سراسر بر مشاهدات خود تکیه فرموده و آنچه بچشم سر دیده و یا با نظر معرفت نگریسته»، [بقلم تحقیق

اما از قرار معلوم و با توجه به منابع موجود این جابه‌جایی شغلی و دوگانگی مدیریتی در باستان‌شناسی ایران نه تنها رد و نشانی روشن و شرح و توضیحی مستند و منتهی به نتیجه‌ای تأثیرگذار نداشته، بلکه گاه موجب سردرگمی‌ها و تبیین‌های اشتباه نیز شده است. مثلاً، در یکی از منابع مرجع در بررسی روند تحولات اداری و مدیریتی باستان‌شناسی ایران و در مقطع مربوط به دوره مدیریتی مصطفوی، نویسنده ضمن اشاره به برخی ناآگاهی‌ها و محدودیت‌های دسترسی به اسناد و بایگانی‌های اداری می‌گوید:

«دقیقاً اطلاعی از آغاز ریاست ... مصطفوی بر اداره کل باستان‌شناسی موجود نیست. سندی ... که تاریخ آن ۸ اسفند ماه ۱۳۲۸ است ... صورتمجلس تقسیم اشیای مکشوفه در زیویه کردستان است، این سند را آقای گدار به عنوان «مدیر کل باستان‌شناسی» و ... مصطفوی به عنوان «رئیس اداره کل باستان‌شناسی» و ... اسماعیل سپهبدی به عنوان «مدیر موزه» امضا نموده‌اند ... در سال ۱۳۳۲ مأموریت ... گدار در ایران خاتمه یافت و تا آبان ماه ۱۳۳۷ که ... مصطفوی بازنشسته شد، ریاست اداره کل باستان‌شناسی با ... مصطفوی بود» (ملک‌شهمیرزادی، ۱۳۶۹: ۴۱۱ و ۴۱۲).

بر این اساس، اطلاعات نقل‌شده را بدون ذکر علت شباهت‌ها و دوگانگی‌های آشکار در مسئولیت‌های گدار و مصطفوی می‌بینیم و از طرفی بنابه مدارک موجود شاهد تصریح اشتباه بر تداوم خدمت مصطفوی تا زمان بازنشستگی در سمت «ریاست اداره کل باستان‌شناسی» هستیم. به سخن دیگر، مقابله گفتار فوق با مضمون‌های مشهود در دو سند معرفی‌شده در این مقال (تصویرهای ۶ و ۷) و شرح و تفسیرهای پیش‌تر داده‌شده در باب

و ابتکارها)ی گوناگون او نه صرفاً در سخن و زبان یا در قید فضای سنگین و مصنوعی رییس و مرئوس یا در بند روابط تنگ و تحمیلی اداری و تشریفاتی یا در سایهٔ جانبداری‌های گروهی و محفلی که همواره بنابه دلایل قاطع و مدارک مستند و از سوی همکاران آشنا به «جایگاه و کارکرد» او و البته دانشمندان و عالمان آگاه از سیر مثبت و ماندگار «تلاش‌ها و دستاوردها»‌یش صورت گرفته است. در واقع، «سابقه و کارنامه» روشن و پیوسته از یک‌سو و «پیامد و برآیند» چشمگیر و مؤثر از سوی دیگر مؤلفه‌ها و معیارها سنجش عملکرد کارشناسی، مدیریتی و علمی سید محمدتقی مصطفوی است.

مصطفوی جدا از کار رسمی در ادارهٔ عتیقات و بعد اداره کل باستان‌شناسی در وزارت معارف، از اعضای فعال انجمن آثار ملی نیز بود و در کنار امور علمی-ترویجی انجمن، مسئولیت خزانه‌داری آن کانون را نیز بر عهده داشت (محقق، ۱۳۸۵: ۸). هرچند بازنشستگی مصطفوی را در آبان ماه ۱۳۳۷ خ. / نوامبر ۱۹۵۸ م. باید نقطهٔ پایان حضور رسمی وی در عرصهٔ اداری-اجرایی باستان‌شناسی ایران تلقی کرد، فعالیت‌های پژوهشی، آثار نگارشی و همکاری‌های مشاوره‌ای و راهبردی او در حوزه‌های فرهنگی، علمی و سیاست‌گذاری‌های کلان مربوط به آنها بدون فرجام مقرر یا غایت تحمیلی بر دورهٔ استخدامی بود. چنین تداوم و ثباتی با دستاوردهای شاخص و انکارناپذیر اداری، مدیریتی، علمی و پژوهشی از انگیزه‌های گزینش مصطفوی برای اعطای مدرک دکتری افتخاری از سوی دانشگاه ملی ایران (شهید بهشتی فعلی) شد (تصویر ۹).

در نامهٔ مربوط به گزینش، تأیید، تصویب و اعلام اعطای مدرک دکتری باستان‌شناسی به سید محمدتقی مصطفوی (به شمارهٔ ۳۴۴۴۶ مورخ ۱۳۳۰/۱۱/۳۵ [۲۵۳۵] یا ۱۳۵۵) با تأکید

در آورده است. بعبارت دیگر^{۱۰}، بر مسموعات اکتفا نکرده و نامهٔ او مبتنی بر مطالعات موثق و معتمد است که یا شخص مؤلف آنها را با موشکافی و تدقیقی که درخور یک باستان‌شناس ورزیده است، روشن ساخته؛ یا بر پایهٔ اخبار و اطلاعات محکم و مستندات موثق است که از منابع جدید مختلف به جد فراوان و جهد بی‌پایان جمع آورده است ...

نویسندهٔ این سطور، اینک بیش از بیست سال است که با مؤلف گرامی این کتاب صواب^{۱۱}، افتخار آشنایی و احیاناً توفیق همکاری داشته‌ام و از نخستین بار که در یکی از اصقاع [نواحی] اقلیم پارس، یعنی بر فراز صفاً تخت جمشید (پرسپلیس) با ایشان اتفاق دیدار روی داد^{۱۲}، تاکنون همواره رشتهٔ وداد و سلسلهٔ اتحاد را محکم داشته و بدستگیری و پایمردی ایشان هم در اثناء خدمت در وزارت معارف و هم در دورهٔ همقدمی و همکاری در انجمن آثار ملی متفقاً موفق بایفاء خدمات فرهنگی و ادبی بقدر وسع بوده‌ایم. از نخستین روز که آن رادمرد را دیده و شناخته‌ام، او را عاشق صادق معرفت و رفیق شفیق اهل علم یافته‌ام. از آغاز خدمت که در رشتهٔ باستان‌شناسی قدم نهاده تا امروز ازین فن شریف دوری نجسته و ازین شاخ پشاخهای دیگر پرواز نکرده و هم واحد و نیت راسخ خود را وقف شناختن و شناساندن مفاخر تاریخی نیاکانی و آثار گرانبهای باستانی ایران کرده است. زهی عمر شایسته که این چنین در راه علم و دانش بگذرد.» (حکمت شیرازی، ۱۳۴۳: «ب» و «د»).

بر این اساس باید گفت مصطفوی از جمله مدیران انگشت‌شمار باستان‌شناسی ایران است که بیان «لیاقت و برجستگی» و تکریم «توانمندی‌ها

اندیشیدم چه شده است؟ درباره کسی که هیچ مراجعه و درخواست و دست و پای نکرده و کار و مقامی مؤثر از لحاظ اجتماع بر عهده ندارد، چنین عنایتی مبذول گردد؛ و چنان به هیجان آمدم که نمی‌توانستم مراتب امتنان قلبم را ابراز نمایم و اینک هم خود را همانگونه در اظهار تشکر و سپاس ناتوان می‌بینم.» (محقق، ۱۳۸۵: ۱۱ و ۱۲).

باوجود سزاواری برحق و شایستگی راستین مصطفوی در برخورداری از افتخار و تشخص دانشوری و قدردانی نهادی دانشگاهی از او، چنانکه می‌بینیم سید محمدتقی دلبستگی فطری و صداقت شغلی خود را در باستان‌شناسی به خشوع بندگی و فروتنی علمی پیوند می‌زند و به رغم پیشه تأثیرگذار و پیشینه یادکردنی همچنان خویش را خدمتگزار بی‌توقع می‌شمارد.

پاسداشت شخصیت فردی، اداری، علمی و فرهنگی مصطفوی فقط به دوره زندگی او محدود نشد. فرهیختگان پسین، آشنایان و علاقمندان و شماری از هم‌روزگاران او با گردآوری آثار و مدارک گوناگون به بازنشر نوشتارهای مصطفوی (مصطفوی، ۱۳۶۱؛ صدری، ۱۳۸۱؛ ۱۳۸۳)، نگارش مقاله‌هایی مرتبط با وی یا به مناسبت بزرگداشت او در قالب یادواره (قنبری، ۱۳۸۵) و حتی درج اسناد و ذکر نام و عمل مصطفوی در ضمن یادنامه بزرگان هم‌نسلس (دهقانی، ۱۳۹۷: ۲۶۵ و ۲۶۷) پرداخته‌اند.

از طرفی، ثمر و اثر برکت وجود مصطفوی و فیض خدمت و تأثیرش حتی تا پس از حیات دنیوی ادامه یافت و با گردآوری و بازنشر آثارش نه تنها امکان دسترسی نسل جدید به برخی منابع کلاسیک فارسی‌نوشت در باستان‌شناسی ایران فراهم آمد، بلکه زمینه‌هایی فراخ و بالقوه برای

بر «خدمات ارزشمند و ارزنده او در زمینه باستان‌شناسی و تاریخ هنر ایران»، ترتیب مراسم خاص بدین منظور در موعد مقرر نوید داده شده است. این سند که خود، محتوا یا دلالتش در هیچیک از منابع تاریخ‌نویسی باستان‌شناسی ایران نیامده، در واقع قدردانی نهادی دانشگاهی از «کنش‌ها و خدمات‌ها» و «تجربه‌ها و دستاوردها»ی شخصیتی شناخته‌شده و مورد اعتماد خبرگان هم‌زمان و وثوق عالمان بعدی است که متأسفانه نام و آثارش نزد باستان‌شناسان سپسین فقط در حد ارجاع و منبع خبر یا مثال و مصداق استناد بوده و در پیش‌نهادهای رسمی متولی باستان‌شناسی ایران طی چهار دهه گذشته نیز مهجور و نادیده مانده است.

اما، مدرک مهم‌تر یا مکمل این نامه پاسخ درس‌آموز مصطفوی، به تاریخ ۱۳۵۵/۱۱/۳۰، و متن حاکی از نوع نگاه بی‌چشم‌داشت و انگیزه مبتنی بر خدمت‌گزاری او به کشور با یادآوری علاقه و دلبستگی قلبی به «باستان‌شناسی» است:

«ریاست محترم دانشگاه ملی ایران
خامه و زبان این بنده را یاری آن نیست تا
از افتخاری که به عنوان اعطاء درجه دکتری
افتخاری رشته مورد علاقه و خدمت‌بیش
از چهل و پنج سال نصیب فرموده‌اند، اظهار
سپاسگزاری کنم. امید و آرزویم این است
که پروردگار بزرگ، لیاقت‌جزیی از این
لطف و مرحمت غیرمنتظره را که پیش
از طرح و تصویب آن، در شورای عالی
دانشگاه، کمترین آگاهی از آن نداشتم، به این
خدمتگزار ارزانی دارد.

به‌راستی هنگامی که جناب دکتر ایرج پروین (ریاست محترم دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه ملی) پیش از ظهر چهارشنبه ۲۷ بهمن ماه جاری به وسیله تلفن موضوع را عنوان فرمودند، پیش خود

پ. شناسایی برخی رخدادها یا وقایع پیش‌بینی‌پذیر یا ناگزیر،
ت. بازنمایی تأثیرها، دستاوردها یا بازخوردهای موقت یا دائم، زودگذر یا پایدار و مرجع یا الگو فراهم می‌آورد یا مبنایی برای طرح موضوع‌ها و بحث‌های بازنگرانه، نوآورانه یا اصلاح‌کننده می‌شود.

اعتبار برخاسته از رسمی بودن مکاتبه‌ها به استناد نهادهای قانونی دست‌اندرکار یا دستگاه‌های شناخته‌شده مرتبط، وجه حقوقی شخصیت‌ها، مسند یا جایگاه سازمانی آنها، دلایل و روابط علت و معلولی میان نویسنده و مخاطب، رده و مضمون و دامنه فراگیری نامه یا سند از نظر سازمانی، حقوقی یا تخصصی پشتوانه اعتنا، لحاظ و اتکا به ساختار و محتوای مکتوب‌های اداری در بررسی‌ها و جستارهای توصیفی، توضیحی، تفسیری و تأویلی خواهد بود.

آنچه در غالب موارد «توجه به» یا «استفاده از» اسناد اداری شاهدیم ارجاع غیرمستقیم، بازتاب مستقیم و به‌طور کلی تضمین شکلی و محتوایی آن برای گواه و مثال اما بدون شرح تفسیری، سنجش تطبیقی و اشاره به برایندهای تأویلی است. از این‌رو، بخشی مهم از ظرفیت داده‌پردازانه سند در پس‌واگذاری خواننده با منبع سند یا عرضه صورت و نمایش متن آن همچنان پنهان، مسکوت و ناگشوده می‌ماند. اما به نظر می‌رسد «اهمیت برآمده از تاریخ و موضوع»، «نگرش معطوف به نویسنده و مخاطب»، «ارزش وابسته به علت و معلول»، «اعتبار ناشی از استنتاج و کاربرد» و «سودمندی حاصل از پیوند و تأثیر» چه به صورت موردی و چه در ترکیب‌بندی‌های یگانه یا چندگانه باعث شود تا از نگاه و رویکرد صوری به ساحت توضیحی و تحلیلی گذر کرد. بررسی موردی این مقال با اتکا به برش‌هایی از

مروار، بازنگری و بازکاوی‌های تحلیلی، تطبیقی و تفسیری در حوزه‌ها یا موضوع‌های گوناگون پیش روی علاقمندان قرار گرفت.

سید محمدتقی مصطفوی کاشانی در ۱۹ تیرماه ۱۳۵۹ خ/ ۱۰ جولای ۱۹۸۰ م درگذشت و بدین ترتیب باستان‌شناسی ایران یکی از نخبگان اداری، اجرایی، راهبری و مستندنگاری و انتشار آثار بکر، همواره مرجع و گزارش‌های همانا مدخل برای بررسی‌های همزمانی و جستارهای درزمانی باستان‌پژوهی در ایران را از دست داد.

برآیند؛ مصطفوی از خلال اسناد اداری

اسناد اداری باستان‌شناسی ایران نامه‌ها یا مکاتبه‌های صرف اداری و دیوانی بر محور امور جاری (مدیریتی - کارشناسی) و «تشکیلاتی - اجرایی» دستگاه مربوط نیستند. عواملی چون:

۱. نوع نگرش‌های معطوف به چنین اسنادی،
۲. موضوع‌های برگزیده از مؤلفه‌های گوناگون آنها،

۳. روش‌های بررسی و طبقه‌بندی اطلاعات محتوایی،

۴. داده‌پردازای‌های تطبیقی و بینامتنی و درک و تبیین تأویلی مضمون‌ها،

تعیین‌کننده زمینه‌ها، پیش‌برنده جستارها و ترسیم‌گر برایندهای نو برای تاریخ‌نگاری‌های بنیادی، تحلیلی، اصلاحی یا تکمیلی خواهد بود. در پرتو چنین دیدگاهی باید گفت بازتاب کنش‌ها، روش‌ها، رویدادها، روابط و نتایج در اسناد اداری گاه بستری را برای شناخت و معرفی اصولی، بکر یا تکمیلی الف. شماری از کنشگران یا دست‌اندرکاران حرفه، رشته، موضوع یا منصب یا کارکردی خاص،

ب. بعضی رویکردها و شیوه‌های جاری در زمان‌ها، تاریخ‌ها، دوره‌ها یا برهه‌های معین‌شده،

زندگی حرفه‌ای سید محمدتقی مصطفوی گویا و مصداقی بر واقعیت‌های پیش‌گفته است. مجموعه مدارکی که از خلال رساله‌ها و گزارش‌ها، مقاله‌ها و کتاب‌ها، گردآوری‌ها و یادنامه‌ها و اسناد تصویری و نامه‌نگاشتی درباره مصطفوی و کنش‌ها و دستاوردهای شغلی او سراغ داریم مؤید واقعیت‌هایی چند و برهم‌کنش‌های تأثیرگذارِ مجموعه عواملی است که در بررسی سیر تحولی زندگی شغلی او به‌طور خاص و بهره‌برداری در بررسی‌های تطبیقی از دریچه «تجربه زیسته» در ساحت مدیریت باستان‌شناسی ایران انکارناپذیر است:

۱. سرشت متین، بینش فکور و شیوه تأملی و دوراندیشانه در عمل و اقدام که قوام و دوام و نمودهای آتی آن ریشه در استعداد ذاتی، آمادگی فطری، استفاده از آموزه‌های مدرسی، اتکا به سرمایه دانش‌آموختگی در رشته حقوق، تسلط بر زبان فرانسه و پشت‌گرمی به تجربه‌های اداری و معلمی پیش از ورود به اداره عقیدت داشت.
۲. خوش‌اقبالی حرفه‌ای، نیک‌بختی علمی و تقارن‌های مقدرشده در کارها و نقش‌های محول‌شده در اداره عقیدت که مصداق‌های بارز آنها را در چنین ویژگی‌هایی باید جست:

- هم‌دورگی با علی‌اصغر حکمت،
- دستیاری آندره گدار،
- حضور در سیر اکتشاف‌ها و در جریان شناسایی شماری از مهم‌ترین آثار و گنجینه‌های باستانی ایران و همکاری با بزرگانی مانند رولان دومکنم و ارنست هرتسفلد،
- نقش‌آفرینی در تحول نشر نتایج تفحص‌های میدانی و بررسی‌های کتابخانه‌ای با پایه‌گذاری نشریه گزارشهای باستان‌شناسی همزمان با دوره ریاست او بر اداره کل باستان‌شناسی و زمینه‌چینی‌های

پیشاپیش نظری و تلاش‌های اداری و اجرایی وی برای این دستاورد بی‌نظیر،

- هم‌نشینی‌ها و مراوده‌های کاری و علمی با فرهیختگان و صاحب‌منصبان کشوری و لشگری در انجمن آثار ملی،
- ۳. وظیفه‌شناسی، مسئولیت‌پذیری و تأثیرگذاری‌های کارشناسی، مدیریتی و اجرایی کارمند تازه‌وارد اداره عقیدت و صاحب‌منصب بعدی اداره کل باستان‌شناسی بر جنبه‌ها یا سویه‌هایی اساسی از باستان‌پژوهی کشور و روند تطوری آن که علاوه بر اکتشاف‌ها و انتشارهای پیش‌گفته، تعیین تکلیف حقوقی و قانونی برخی از مشهورترین اموال فرهنگی ایران‌زمین را نیز شامل می‌شود،
- ۴. تاریخ‌نویسی همزمانی و درزمانی روشمند برای کارکردها و دگرگونی‌های نهاد و ساختار اداری و اجرایی باستان‌شناسی ایران و مستندنگاری‌های گزارشی و تصویری رویدادهای اکتشافی و برخی یافته‌های مهم میدانی،
- ۵. نگارش مقاله‌ها و کتاب‌های اساساً بکر و بی‌سابقه در سیر باستان‌پژوهی ایرانیان با محتوایی غالباً مرجع و مطالبی منبع در بازننگری‌های نظری و عملی و سرگذشت‌نویسی‌های موردی راجع به مکان‌ها، رویدادها و کنشگران اداری - اجرایی و علمی - پژوهشی.

از میان این‌همه می‌توان سرفصل‌هایی را برای خدمات ماندگار و شاخص‌هایی را برای دستاوردهای جاودان سید محمدتقی مصطفوی در باستان‌شناسی ایران به دست داد.

از جمله برایندهای روشن آنچه براساس نمونه اسناد بررسی‌شده و مثال‌های منتخب گردآمده از منابع موجود آوردیم، انطباق و در عین حال بازتابی‌های متناوب میان «مفهوم و

زندگی حرفه‌ای سید محمدتقی مصطفوی گویا و مصداقی بر واقعیت‌های پیش‌گفته است. مجموعه مدارکی که از خلال رساله‌ها و گزارش‌ها، مقاله‌ها و کتاب‌ها، گردآوری‌ها و یادنامه‌ها و اسناد تصویری و نامه‌نگاشتی درباره مصطفوی و کنش‌ها و دستاوردهای شغلی او سراغ داریم مؤید واقعیت‌هایی چند و برهم‌کنش‌های تأثیرگذارِ مجموعه عواملی است که در بررسی سیر تحولی زندگی شغلی او به‌طور خاص و بهره‌برداری در بررسی‌های تطبیقی از دریچه «تجربه زیسته» در ساحت مدیریت باستان‌شناسی ایران انکارناپذیر است:

۱. سرشت متین، بینش فکور و شیوه تأملی و دوراندیشانه در عمل و اقدام که قوام و دوام و نمودهای آتی آن ریشه در استعداد ذاتی، آمادگی فطری، استفاده از آموزه‌های مدرسی، اتکا به سرمایه دانش‌آموختگی در رشته حقوق، تسلط بر زبان فرانسه و پشت‌گرمی به تجربه‌های اداری و معلمی پیش از ورود به اداره عقیدت داشت.
۲. خوش‌اقبالی حرفه‌ای، نیک‌بختی علمی و تقارن‌های مقدرشده در کارها و نقش‌های محول‌شده در اداره عقیدت که مصداق‌های بارز آنها را در چنین ویژگی‌هایی باید جست:

- هم‌دورگی با علی‌اصغر حکمت،
- دستیاری آندره گدار،
- حضور در سیر اکتشاف‌ها و در جریان شناسایی شماری از مهم‌ترین آثار و گنجینه‌های باستانی ایران و همکاری با بزرگانی مانند رولان دومکنم و ارنست هرتسفلد،
- نقش‌آفرینی در تحول نشر نتایج تفحص‌های میدانی و بررسی‌های کتابخانه‌ای با پایه‌گذاری نشریه گزارشهای باستان‌شناسی همزمان با دوره ریاست او بر اداره کل باستان‌شناسی و زمینه‌چینی‌های

تشخیص، رجوع و بهره‌مندی از آثار یا استناد به اطلاعات فراهم آورده باقی نمی‌گذارد. تقسیم‌بندی‌های ادواری و عنوان‌بندی‌های شخصیتی-حرفه‌ای برخاسته از مدارک بررسی‌شده در این مقال با شناسایی و تحلیل تطبیقی سند‌های دیگر نه تنها تکمیل‌پذیر که قابل افزایش و گسترش‌اند. از اینجاست که می‌توان با دیدگاهی پدیدارشناسانه به «تجربه زیسته» مدیران باستان‌شناسی ایران نه فقط از منظر شرح حال‌ها و تبیین واقعیت‌هایی از گذشته که از لحاظ درک، تعیین و بازتاب معنا و تأثیر «تجربه زیسته» برای امروز نیز پرداخت.

مصدق» و «عنوان و معنون» (معنا و محتوای یک ماهیت و مصادیق عینی آن) درباره مصطفوی، کارکردها، جایگاه‌ها و میراث علمی برجای مانده اوست.

گوهر و سیرت انسانی سید محمدتقی مصطفوی، پیشینه آموزشی، تجربه علمی-فنی، زیستارشناسی شغلی و سیر و ارزش کارکردهای کارشناسی-مدیریتی او در منصب‌های شغلی اولیه تا عالی (عضو فنی عتیقات تا مدیرکل باستان‌شناسی) و اهمیت اداری و تشکیلاتی جایگاه‌های حضورش، کنش‌ها و ثمرهای تلاش نظری و عملی وی جز اعتبار، پیشگامی،

کتاب‌نامه | Bibliography

- آذرنوش، مسعود. (۱۳۸۲)، «سخن ناشر»، گزارش‌های باستان‌شناسی، جلد ۲، چاپ ۱، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه، پژوهشکده باستان‌شناسی، ۷. Azarnosh, M. (2003). "Publisher's statement", *Archaeological Reports of Iran*, vol. 2, Tehran: The Iranian Research Institute of Cultural Heritage, Archaeological Research Center, p. 7. (in Persian).
- افسر، کرامت‌الله و موسوی، سید احمد. (۲۵۳۵ [۱۳۵۵])، پاسداری از آثار باستان در عصر پهلوی، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و هنر، اداره‌کل حفاظت آثار باستانی و بناهای تاریخی ایران.
- Afsar, K. and S. A. Mosavi. (1976). *Protection of ancient monuments in the Pahlavi era*, Tehran: Ministry of the Culture and Arts, General Administration of Antiquities and Historical Monuments Protection of Iran. (in Persian).
- بخارا؛ مجله فرهنگی و هنری (۱۳۹۷)، «یادنامه علی اصغر حکمت»، ۲۲ (۱۲۸): ۱۷۱-۲۸۷.
- Bukhara; A Persian Journal of art, culture and Iranology*, "In Memorial of Ali Asghar- e Hekmat", vol. 22, no.128, p. 171- 287. (in Persian).
- بهرامی، روح‌الله و عبدی، عیسی (به‌کوشش). (۱۳۸۰)، اسنادی از باستان‌شناسی در ایران (حفریات، عتیقات و بناهای تاریخی)، چاپ ۱، تهیه و تنظیم معاونت خدمات مدیریت و اطلاع‌رسانی دفتر رئیس جمهور، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- Bahrami, R. and E. Abdi. (2001). *Documents from Archeology in Iran (excavations, antiques and historical monuments)*, Tehran: Printing and Publishing Organization of the Ministry of Culture and Islamic Guidance. (in Persian).
- تفرشی، مجید. (۱۳۷۰)، «مدرسه عالی حقوق و علوم سیاسی در ایران از ابتدا تا تأسیس دانشگاه تهران»، [فصلنامه] گنجینه اسناد، پژوهشکده اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۱(۱): ۵۳-۸۱.
- Tafreshi, M. (1991). "Higher School of Law and Political Science in Iran from the beginning to the establishment of Tehran University", *Quarterly of Ganjineyeh Asnad*, no.1, 53-81. (in Persian).
- دهقانی، مجید. (۱۳۹۷)، «یک سند نویافته در خصوص الواح سیمین و زرین تخت‌جمشید»، مجله فرهنگی هنری بخارا (یادنامه علی اصغر حکمت)، ۲۲ (۱۲۸): ۱۷۱-۲۸۷.
- Dehqani, M. (2018). "A new document about cements on gold and silver plates of Takht-Jamshid", *Bukhara; A Persian journal of art, culture and Iranology*, vol. 22, no. 128, p. 171- 287. (in Persian).
- رضایی‌نیا، عباس. (۱۴۰۲)، «جایگاه محمدتقی مصطفوی در باستان‌شناسی ایران»، در مجموعه مقاله‌های همایش میراث باستان‌شناختی و بازخوانی هویت ملی ایرانی: از نگاه غربی، از نگاه ایرانی، به‌کوشش سیروس نصراله‌زاده و شاهین آریامنش، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- Rezaeinia, Abbasali. (2024). "The Role of Mohammad Taghi Mostafavi in Iranian Archaeology", In Cyrus Nasrollahzadeh & Dr. Shahin

کریم‌لو، داود. (۱۳۸۱)، *تاراج میراث ملی (هیأت فرانسوی ۱۳۵۴-۱۳۴۱ق/ ۱۹۳۵-۱۹۲۳م)*، جلد ۲، چاپ ۱، تهران: وزارت امور خارجه.

Karimloo, D. (2001). *Plunder of National heritage; French Mission (1923- 1935 AD./ 1341- 1354 AH)*, vol. II, Tehran: The Center for Printing and Publishing Center of the Ministry of Foreign Affairs. (in Persian).

گزارشهای باستان‌شناسی. (۱۳۷۶)، «کلام نخست»، گزارشهای باستان‌شناسی، جلد ۱، چاپ ۱، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور (پژوهشگاه)، پژوهشکده باستان‌شناسی، ۷. *Archaeological Reports of Iran*. (1997). "The first word", *Archaeological Reports of Iran*, vol. 1, Tehran: Iranian Cultural Heritage Organization; Archaeological Research Center, p. 7. (in Persian).

محقق، مهدی. (۱۳۸۵)، «پیش‌گفتار»، در امید قنبری (ویراستار)، *زندگی‌نامه و خدمات علمی و فرهنگی شادروان سید محمدتقی مصطفوی*، چاپ ۱، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۷-۱۲.

Mohaqqeq, M. (2006). "Foreword", *Biography and Academic Life of Sayyed Mohammad Taghi Mostafavi*, Qanbari, O. (ed.), Tehran: Society for the appreciation of cultural works and dignitaries, 7- 12. (in Persian).

مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۲۹)، «ترجمه الواح گلی تخت‌جمشید با شرح پیدایش و توضیحات مربوط بانها». گزارشهای باستان‌شناسی، مجلد اول، تهران: اداره‌کل باستان‌شناسی، ۱-۷۵.

Mostafavi, S. M. T. (1950). "The translation of Takht-Jamshid clay tablets with the description of their origin and related explanations", *Archaeological Reports*, vol. 1, Tehran: General Department of Archaeology, 1 - 57. (in Persian).

مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۳۴)، «تلاش در راه خدمت بآثار ملی و امید به آینده»، گزارش‌های باستان‌شناسی، جلد سوم. تهران: اداره‌کل باستان‌شناسی، چاپخانه بانک ملی، ۵۳۶-۵۱۳.

Mostafavi, S. M. T. (1955). "Efforts to serve national monuments and hope for the future", *Archaeological Reports*, vol. 3, Tehran: General Department of Archaeology, 365- 513. (in Persian).

مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۴۳)، *اقلیم پارس؛ آثار تاریخی و اماکن باستانی فارس*. تهران: انتشارات انجمن آثار ملی. Mostafavi, S. M. T. (1978). *The land of Pars (The historical Monuments and the Archaeological*

Aryamanesh (eds.), *Congress on Archaeological Heritage and Rereading of Iranian National Identity, Western Perspective vs. Iranian Perspective*, Tehran, Institute for Humanities and Cultural Studies 277-289.

زارع، شهرام. (۱۳۸۹)، «یادگارهای مصطفوی»، باستان‌پژوهی، ۳(۶): ۱۶-۱۸.

Zareah, Sh. (2010). "Mustafavi's relics", *Bāstān-pazhuhi (Archaeognosy); Semiannual Archaeological Journal*, new series, vol. 3, no 6, 16- 18. (in Persian).

حکمت شیرازی، علی‌اصغر. (۱۳۴۳)، «مقدمه». در سید محمدتقی مصطفوی، *اقلیم پارس؛ آثار تاریخی و اماکن باستانی فارس*. تهران: انتشارات انجمن آثار ملی: «۱» - «لو».

Hekmat Sherazi, A. A. (1978). "Introduction", in *The land of Pars (The historical Monuments and the Archaeological sites of the province of fars)*, Chippenham: Picton Publishing, "1"- "xxxii".

صدری، مهدی. (گردآورنده). (۱۳۸۱)، *مجموعه مقالات محمدتقی مصطفوی کاشانی (در زمینه باستان‌شناسی)*، جلد ۱. چاپ ۱، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

Sadri, M. (2002). *A collection of articles by Mohammad Taghi Mostafavi Kashani (in the context of archeology)*, vol.1, Tehran: Society for the appreciation of cultural works and dignitaries. (in Persian).

صدری، مهدی. (گردآورنده). (۱۳۸۳)، *مجموعه مقالات محمدتقی مصطفوی کاشانی (در زمینه باستان‌شناسی)*، جلد ۲، چاپ ۱، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

Sadri, M. (2004). *A collection of articles by Mohammad Taghi Mostafavi Kashani (in the context of archeology)*, vol.2, Tehran: Society for the appreciation of cultural works and dignitaries. (in Persian).

فانم‌مقامی، جهانگیر. (۱۳۵۰)، *مقدمه‌یی بر شناخت اسناد تاریخی*، تهران: انجمن آثار ملی.

Qaeammaqami, J. (1971). *An introduction to the recognition of historical documents*, Tehran: Society for the national works. (in Persian).

قنبری، امید. (۱۳۸۵)، *زندگی‌نامه و خدمات علمی و فرهنگی شادروان سید محمدتقی مصطفوی*، چاپ ۱، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.

Qanbari, O. (ed.) (2006). *Biography and Academic Life of Sayyed Mohammad Taghi Mostafavi*, Tehran: Society for the appreciation of cultural works and dignitaries. (in Persian).

- ological history of Iran and the measures taken during the fifty years of the Pahlavi dynasty [1]", *Barrassihâ- ye Târikhi*, (*Historical studies of Iran*), serial no. 64, Tehran: Supreme Commander's Staff, 1- 50. (in Persian).
- معصومی، غلامرضا. (۲۵۳۵ [۱۳۵۵] ب). «شمه‌ای از پیشینه باستانشناسی ایران و اقدامات انجام شده در پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی»، ۲، بررسیهای تاریخی؛ مجله تاریخ و تحقیقات ایران‌شناسی، ۱۱(۴): ۵۳-۱۰۶.
- Masoumi, Q. R. (1976 b). "A summary of the archeological history of Iran and the measures taken during the fifty years of the Pahlavi dynasty, 2", *Barrassihâ- ye Târikhi*, (*Historical studies of Iran*), serial no. 65, Tehran: Supreme Commander's Staff, 53- 106. (in Persian).
- معصومی، غلامرضا. (۲۵۳۵ [۱۳۵۵] ج). «شمه‌ای از پیشینه باستانشناسی ایران و اقدامات انجام شده در پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی»، ۳، بررسیهای تاریخی؛ مجله تاریخ و تحقیقات ایران‌شناسی، ۱۱(۵): ۱۰۷-۱۷۰.
- Masoumi, Q. R. (1976 c). "A summary of the archeological history of Iran and the measures taken during the fifty years of the Pahlavi dynasty, 3", *Barrassihâ- ye Târikhi*, (*Historical studies of Iran*), serial no. 66, Tehran: Supreme Commander's Staff, 107- 170. (in Persian).
- ملک‌شهمیرزادی، صادق. (۱۳۶۵). «اشاره‌ای مختصر بر تحول باستانشناسی در ایران»، اثر: نشریه سازمان ملی حفاظت آثار باستانی ایران، ۱۲، ۱۳، ۱۴: ۱۳۳-۱۶۰.
- Malek Shahmirzadi, S. (1986). "A brief reference to the evolution of archeology in Iran", *Asar; Journal of the National Organization for the Protection of Antiquities of Iran*, nos. 12, 13 and 14, Tehran: Iranian Cultural Heritage Organization, 133- 160. (in Persian).
- ملک‌شهمیرزادی، صادق. (۱۳۶۶). «مروری بر تاریخچه مطالعات باستان‌شناسی در ایران»، مجله باستان‌شناسی و تاریخ، ۱۱(۲): ۵۷-۷۳.
- Malek Shahmirzadi, S. (1987). "An overview of the history of archaeological studies in Iran", *Iranian Journal of Archaeology and History*, no. 2, 57- 73. (in Persian).
- ملک‌شهمیرزادی، صادق. (۱۳۶۹). «بررسی تحولات مطالعات باستان‌شناسی در ایران»، در مجموعه مقالات انجمن‌واره بررسی مسائل ایران‌شناسی، علی‌موسوی‌گرماردی (به‌کوشش). چاپ ۱، تهران: وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی: ۳۷۳-۴۴۷.
- Malek Shahmirzadi, S. (1990). "A survey on evolution of archaeological studies in Iran", in *sites of the province of fars*, Chippenham: Picton Publishing, pp. "I"- "ii".
- مصطفوی، سید محمدتقی (۲۵۳۵ [۱۳۵۵]). «امانت‌داری خاک»، بررسیهای تاریخی؛ مجله تاریخ و تحقیقات ایران‌شناسی، ۱۱(۶): ۱۵۴-۱۵۴.
- Mostafavi, S. M. T. (1976). "Soil safekeeping", *Barrassihâ- ye Târikhi*, (*Historical studies of Iran*), serial no. 67, Tehran: Supreme Commander's Staff, 1- 154. (in Persian).
- مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۶۱). آثار تاریخی طهران، مجلد اول؛ اماکن مئبرکه. چاپ ۱، تنظیم و تصحیح: میرهاشم محدث، تهران: انجمن آثار ملی.
- Mostafavi, S. M. T. (1982). *Historical Monuments of Tehran, 1st volume; blessed places*, Mir Hashem Mohaddes (ed.), Tehran: Society for the national works.
- مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۸۱). «امانت‌داری خاک»، در مجموعه مقالات محمدتقی مصطفوی کاشانی (در زمینه باستان‌شناسی)، جلد ۱، چاپ ۱، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱-۱۰۲.
- Mostafavi, S. M. T. (2002). "Soil safekeeping", in *A collection of articles by Mohammad Taghi Mostafavi Kashani (in the context of archeology)*, vol.1, Tehran: Society for the appreciation of cultural works and dignitaries, 1- 102. (in Persian).
- مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۸۲). اقلیم پارس، چاپ ۳، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- Mostafavi, S. M. T. (2003). *The land of Pars (The historical Monuments and the Archeological sites of the province of fars)*, Chippenham: Picton Publishing, pp. "I"- "ii".
- مصطفوی، سید محمدتقی. (۱۳۸۳). «تلاش در راه خدمت به آثار ملی و امید به آینده»، در مجموعه مقالات محمدتقی مصطفوی کاشانی (در زمینه باستان‌شناسی)، جلد ۲، چاپ ۱، تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی: ۶۱۳-۷۴۹.
- Mostafavi, S. M. T. (2004). "Efforts to serve national monuments and hope for the future", in *A collection of articles by Mohammad Taghi Mostafavi Kashani (in the context of archeology)*, vol.2, Tehran: Society for the appreciation of cultural works and dignitaries, 613- 749. (in Persian).
- معصومی، غلامرضا. (۲۵۳۵ [۱۳۵۵] الف). «شمه‌ای از پیشینه باستانشناسی ایران و اقدامات انجام شده در پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی»، [۱]. بررسیهای تاریخی؛ مجله تاریخ و تحقیقات ایران‌شناسی، ۱۱(۳): ۵۰-۱.
- Masoumi, Q. R. (1976 a). "A summary of the arche-

ایران، چاپ ۱، تهران: سبحان نور و سازمان میراث فرهنگی کشور.

Negahban, E. O. (2006). *A glance at fifty years of Iranian archeology*, Tehran: Sobhan e Noor Publication and Iranian Cultural Heritage Organization.

واندنبرگ، لونی. (۱۳۷۹). باستان‌شناسی ایران باستان، ترجمه عیسی بهنام، چاپ ۲، تهران: دانشگاه تهران.

Vanden Berghe, L. (1958). *Archéologie de l'Iran ancien*, Leiden: E. J. Brill.

وزارت فرهنگ و هنر. (۱۳۵۷). مجموعه قوانین و مقررات وزارت فرهنگ و هنر، دفتر حقوقی و پارلمانی، تهران: وزارت فرهنگ و هنر.

Ministry of Culture and Art for Iran. (1978). *The set of rules and regulations of the Ministry of Culture and Art*, Legal and parliamentary office, Tehran: Ministry of Culture and Art. (in Persian).

هرتسفلد، ارنست و کیث، سر آرتر. (۱۳۷۸)، «ایران در جایگاه یک حوزه فرهنگی پیش‌ازتاریخ». ترجمه صادق ملک‌شهمیرزادی، در آرتر آپم پوپ و فیلیس اکرم، سیری در هنر ایران (از دوران پیش‌ازتاریخ تا امروز). ویرایش زیر نظر سیروس پرهام، جلد ۱، چاپ ۱، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی: ۴۹-۷۰.

Herzfeld, E. and Arthur Keith. (1964). "Iran as prehistoric centre", in Arthur Upham Pope, *A Survey of Persian Art, from prehistory times to the present, vol. 1: Pre-Achaemenid, Achaemenid and Parthian Period*, London: Oxford University Press, 42-58.

یزدانی، مرضیه (به‌کوشش). (۱۳۸۰)، اسناد هیأت‌های باستان‌شناسی در ایران (۱۲۵۴-۱۳۴۵ش)، چاپ ۱، تهران: انتشارات سازمان اسناد ملی ایران.

Yazdani, M. (2001). *Records on the Archaeological Missions in Iran (1875- 1966)*, Tehran: Iran National Archives Organization, Records Research Center.

The collection of articles of the seminar for the Study of Iranian Issues, Ali Mousavi Garmaroudi (ed.), Tehran: Ministry of Foreign Affairs of the Islamic Republic of Iran, Bureau of Political and International Studies, 373- 447. (in Persian).

ملک‌شهمیرزادی، صادق. (۱۳۷۸)، «روند مطالعات باستان‌شناسی در ایران»، در ایران در پیش‌ازتاریخ؛ باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده‌دم شهرنشینی، صادق ملک‌شهمیرزادی، چاپ ۱، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور، پژوهشکده باستان‌شناسی: ۱۹-۷۵.

Malek Shahmirzadi, S. (1999). "The process of archaeological studies in Iran" in *Iran in prehistory; Archeology of Iran from the beginning to the dawn of urbanization*, Sadeq Malek Shahmirzadi (ed.), Tehran: Iranian Cultural Heritage Organization, Archaeological Research Center, 19- 75. (in Persian).

ملک‌شهمیرزادی، صادق. (۱۳۸۲)، «روند مطالعات باستان‌شناسی در ایران»، در ایران در پیش‌ازتاریخ؛ باستان‌شناسی ایران از آغاز تا سپیده‌دم شهرنشینی، صادق ملک‌شهمیرزادی، چاپ ۲ (با اضافات)، تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور، پژوهشکده باستان‌شناسی: ۲۱-۷۷.

Malek Shahmirzadi, S. (2003). "The process of archaeological studies in Iran" in *Iran in prehistory; Archeology of Iran from the beginning to the dawn of urbanization*, (2nd edition: with additions), Sadeq Malek Shahmirzadi (ed.), Tehran: Iranian Cultural Heritage Organization, Archaeological Research Center, 21- 77. (in Persian).

موسوی، علی. (۱۳۸۱)، «ارنست هرتسفلد و تحول باستان‌شناسی در ایران: ۱۳۱۴-۱۳۰۴»، مجله باستان‌شناسی و تاریخ، (۱)۱۷: ۴۵-۵۶.

Mousavi, Ali. (2002). "Ernst Herzfeld and the development of Archaeology in Iran, 1925- 1935", *Iranian Journal of Archaeology and History*, vol. 17, no. 1, serial no. 33, 45-56. (in Persian).

نگهبان، عزت‌الله. (۱۳۸۵)، مروری بر پنجاه سال باستان‌شناسی

© 2024 The Author(s). Published by Tissaphernes Archaeological Research Group, Tehran, Iran. Open Access.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

The ethical policy of Ancient Iranian Studies is based on the Committee on Publication Ethics (COPE) guidelines and complies with International Committee of Ancient Iranian Studies Editorial Board codes of conduct. Readers, authors, reviewers and editors should follow these ethical policies once working with Ancient Iranian Studies. The ethical policy of Ancient Iranian Studies is liable to determine which of the typical research papers or articles submitted to the journal should be published in the concerned issue. For information on this matter in publishing and ethical guidelines please visit www.publicationethics.org.